

שבת ישראל – הצעה להסדרת מעמד השבת בישראל ברוח אמנת גביזון-מדן

**נדב אליאש, אביעד הומינר, אייל ברגר
ואריאל פינקלשטיין**

פרויקט "שביל הזהב"

פברואר 2014

שבט התשע"ד

© כל הזכויות שמורות למכון לאסטרטגיה ציונית

קינג גורג 58, ירושלים, 912623

טל: 02-5817196

info@izs.org.il

הודפס בישראל 2014

המכון לאסטרטגייה ציונית הוא גוף עצמאי הפועל למען שימירת צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל על פי עקרונות מגילת העצמאות.

המכון פועל לשימורת זכויות האדם במדינה ישראל ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.

המכון פועל למען הידוק הקשר בין היהודי התפוצות למדינה ישראל על פי ערכי הציונות. המכון עוסק בעריכת מחקרים, כתיבת תכניות והagation, הדרכת מנהיגים צעירים, ייזום כינוסים, סמינרים, סיורים ופעילות אחרות למען חיזוקה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

The Institute for Zionist Strategies is an independent non-partisan organization dedicated to the preservation of the Jewish and democratic character of the state of Israel, according to the principles of Israel's Declaration of Independence.

The Institute strives to promote human rights within Israel in the spirit of the principles of freedom, justice, integrity, and peace as prescribed by the Jewish Heritage.

The Institute strives to fortify the bond between the Jews in the Diaspora and the state of Israel, according to the values of Zionism.

The Institute engages in research, formulation and advancement of programs, training of young leadership, organization of policy conferences, seminars, and field study missions, and in other activities to strengthen the State of Israel as the National Homeland of the Jewish People.

רחוב המלך ג'ורג' 58, מיקוד : 9426223 ירושלים
 58 King George St., 9426223 Jerusalem
 Tel. +972 2 581 7196; Fax: +972 2 532 2422
info@izs.org.il; www.izs.org.il

תוכן עניינים

תקציר.....	3
הקדמה	8
1. פרק א : מעמדה של השבת במדינת ישראל - רקע היסטורי ומשפטי...10	
מבוא	10
1.1. היסטוריה של מעמד השבת בישראל	10
1.2. מעמד השבת – הזרות המשפטית	26
2. פרק ב : עבודה בשבת	33
2.1. עבודה בשבת - סקירת המצב החוקי-משפטי	33
2.2. פילוחים שונים של העובדים בשבת	36
2.3. החלטות המוצעות	39
2.4. המדיניות המוצעת	42
2.5. נספה - עמדת הציבור הישראלי לגבי עבודה בשבת	47
3. פרק ג : תחבורה ציבורית בשבת	49
מבוא	49
3.1. הסטטוס-קוו, הבעיות והיווזמות המרכזיות	50
3.2. המדיניות המוצעת	58
4. פרק ד : הצעה הכלולית	64
מבוא	64
4.1. סעיף 1 : מעמדה הרשמי של השבת במדינה	64
4.2. סעיף 2 : עבודה בשבת – מסחר וቢליוי	65
4.3. סעיף 3 : חופש התנועה ותחבורה ציבורית	67
ביבליוגרפיה.....	69

תקציר

ימיו של הויכוח על מעמד השבת בישראל כימי הציונות הם. כבר בראשית ההתיישבות הציונית בארץ, נתגלו הויכוח על שמרית השבת בפרהסיה. במקד הוויכוח עמדה אז שאלת דמותו של המרחב הציבורי ביישוב היהודי החדש, והשבת הייתה הסמל המובהק לכך. המאבק על השבת נמשך והתפתח גם לאחר קום המדינה, ובמרוצת השנים טרם נקבעה נוסחה מוסכמת על הכלל בנוגע לשבת במרחב הציבורי.

בשנים האחרונות נעשו ניסיונות רבים להגיע להסכמה המקובלת על רוב הציבור, על מנת לנשח חוק שיעצב ויכונן את דמותה של השבת כיום מנוחה, לטובת ורווחת הציבור ולמען שמירה על צביונה היהודי של מדינת ישראל כמדינה יהודית. הניסיון המgowש ביותר בעניין זה נעשה על ידי פרופ' רות גביזון והרב יעקב מדן במסמך "אמנת גביזון-מדן" שפורסם בשנת 2003.

מטרתו של נייר עמדה זה היא לתת תמונה מצב על מעמד השבת בישראל של שנת 2014, ובעקבות כךקדם הצעה לחוק שיסדר את מעמד השבת בשבת במדינה ברוח אמנת גביזון-מדן.

הפרק הראשון בנieur עמדה זה סוקר את ההיסטוריה של השבת בישראל תוך התמקד בשחיקת מעמדה: מאז שנות השמונים נמשך הכרוסום במעמד השבת במרחב העירוני. כך החלו להיפתח בשבת מרכזי קניות וקניונים בעירים רבות במהלך שנות התשעים, על אף התנגדות ומחאה אקטיבית של חוגים דתיים. כמו כן, בנגד לסטטוס-קוו, התנוועה בשבת ברחובות שבהם ישבו רוב דת נקבעה על-ידי בג"ץ בפרשת בר-איילן כהכרחית מכוח חופש התנוועה של המיעוט החילוני.

פרק זה מציג גם את מעמדה החוקי והמשפטי של השבת מותך התבוננות בpgaמה המחייבת ומצמצמת את תחום השבת בפסקה המשפטית. החוקים השונים המצדירים את מעמד השבת מסווגים לחוק הכלול היבט חברתי מחד (חוק שעות עבודה ומנוחה) ולהוק הכלול היבט דתי מאידך (חוקי העוזר העירוניים). ניתוח הפסיקות השונות בעניין השבת מלמד שבית המשפט נוטה לצד יותר בהיבט החברתי של השבת ובמקביל פועל לצמצם ולדוחק את ההיבט הדתי הקיים בחקיקה. באופן כללי, לאורך הימים ניתן להצביע על מגמה המצמצמת את תחומה של השבת ומחזקת את זכויות הפרט על השבונה.

לפיכך, פרק זה מבahir היבט את הצורך בחוק ברור ואחד שיסדייר את מעמדה של השבת במדינה.

הפרק השני עוסק בסוגיית העבודה בשבת וمراجعة שבין היתר, מתקיימת בשבת העסקת עובדים במרכזים קניות גדולים מחוץ לערים (במקומות כמו שפויים-געש) ואף בתעשייה ובסחר. במצב זה כרכות בעיות חברותיות רבות: כ-15% מהעובדים בישראל מועסקים בשבת ורובם הגدول יהודים. מרבית המועסקים בשבת אינם מקבלים يوم מנוחה חלופי, ולפחות שני שלישים מהם היו מעדיפים שלא לעבוד בשבת. רובם של העובדים הנמ בבעלי משפחות המגיעים משכבות סוציאו-אקונומיות חלשות.

ההצעה לפתרון המצב המוצגת בפרק זה היא קבוע בחוק כי אין לקיים בשבת פעילות תעשייה ומסחר, ובכלל זה פעילות של מפעלי תעשייה, בנקים, חנויות, רשות הפטה, קניונים וכיוצא באלה. מנגד, אנו רואים לנכון לאפשר בשכונות ויישובים שאינם בהם רוב משמעותי של תושבים שומר שבת, את קיומן של פעילות ביולי, תרבות וbijouterie – ובכך כלולים: מסעדות, בתים ביולי, תיאטראות, בתים קולנוע, מוזיאונים וכיוצא באלה – וזאת מתוך הקפדה על מסגרות של מקום והגבלה רעש.

לחולקה שבין מסחר ובילוי יש בעינינו מספר הצדקה: ראשית, מطبع הדברים רבים מהצעירים נוטים לעבוד בעבודות הקשורות למקומות בילוי, וזאת כעובדת זמנית, בניגוד לענפי התעשייה והמסחר שבהם רוב העובדים הנם בעלי משפחות וילדים, העובדים באותו מקום באופן קבוע ובמשך שנים רבות. שנית, בעוד תפקידו של הבילוי למלא את הזמן הקיים, ולכן תפקיד תחליפיו ביום החול מוגבל, שהרי עדין נותרה השבת כחלל פנוי, הרי הקניות מצד עצמן לא נועדו בדרך כלל לצורכיAMILI חלל הזמן הפנוי אלא לצורכי החטידות והרכישה, וניתן למצוא להן פתרונות של שעות פנאי משותפות למשפחה, שאינן בשבת. שלישי, פתיחת עסקים יוצרת מוגרת תחרות ותמריצים שונים לחלוטין מלחה של מוסדות בילוי למיניהם. היחס בין הערכיהם הנוגדים במסחר שונה מאשר בתחום הבידור. כאן האינטרסים הכלכליים תופסים מקום חשוב ביותר. גורם התחרות והשפעת כוחות השוק יפלו בדרך הרסנית על מי שייחוף לשמור שבת. על כל פנים, ההבחנה בין בילוי למסחר אינה חייבת להיות עקרונית. לדעתיו, מדובר בפרשה רואה אשר מאפשרת שמיירת אורח חיים 'רגיל' בצורה מסוימת, ושאינה פוגעת בצורהanova בחופש העיסוק מחד ושלולה אופי מיוחד לשנת מאידך.

הפרק השלישי עוסק בסוגיות הפעלת התchapora הציבורית בשבת ומתייחס להשלכות של הסדר הסטטוס-קוו על קבוצת "שבויי התchapora הציבורית" – אלו שאינם באפשרות להتنיע ללאchapora ציבורית. קבוצה זו מורכבת בעיקר מאנשים השיכים לשכבות החלשות של החברה ומקשיים, צעירים וסטודנטים. השבתה כללית שלchapora הציבורית בשבת פוגעת ביכולת התנועה של אוכלוסייה זו בשבתו ויוצרת למעשה אי-שוויון בנסיבות מקומיות בילוי ופנאי בין קבוצה בעלי הרישויון והרכבים לקבוצת חסרי הרישויון ו/או הרכבים.

לפיכך, מוצעת בפרק זה הפעלה של תחבורה ציבורית בשבת על ידי מוניות שירות עبور רשוות מקומית שירצו בכך, וזאת בתוכנות שבת, ותוך שמירה מרבית על צבון השבת. הקביעה כי התחבורה הציבורית תופעל באמצעות מוניות שירות ולא באמצעות אוטובוסים נובעת משתי סיבות המבקשות להקטין את הפגיעה בצבון השבת:

ראשית, הפעלת מוניות שירות פוגעת פחות בצבון השבת למרחב הציבורי מאשר הפעלת אוטובוסים, שהרי מדובר בכל רכב קטנים בעלי נוכחות ונראות נמוכה יותר. שנית, בשונה מענף האוטובוסים, על אף שענף מוניות השירות נמצא בפיקוח של משרד התחבורה הוא אינו מסובסד כלל על ידי המדינה. לעובדה כי המדינה לא משתתפת בסבוז הנטיות בשבתו יש משמעות רבה מבחינה סמלית והלכתית, והיא אף מאפשרת לראות את הקרבה בין ענף מוניות השירות לענף המוניות המוחדרות (ספיישל), שאינו נתפס כתחבורה ציבורית שפעילותה מוגבלת בשבתו.

כמו כן, מוצע שלא להזכיר במפורש כי הפעלת התחבורה הציבורית מותרת בשבת, אלא לנוכח הדברים באופן נגטיבי, כך שתוואר האופן שבו תוגבל התחבורה הציבורית בשבת בלבד – מתוך הנחה כי כל מה שלא הוגבל מותר הוא. כך גם מוצע לגבי פעולות תרבות, בילוי ובידור בשבת. ניסוח הצעת החוק באופן פוזיטיבי ("תחבורה ציבורית תופעל בשבת") מנסה על חלק מהגורם הדתיים לתמוך בהצעה, שכן יש בכך תמיכה ישירה במעשה שההלכה היהודית אוסרת בפירוש, ולכן מוצע לנוכח את החקיקה בנושא באופן נגטיבי בלבד. הבחנה זו נעשתה לראשונה על ידי הרב ישראלי רוזן מכון צומת, והוא באה לידי ביטוי בהצעת החוק של חבר הכנסת לשעבר זבולון אורלב (המפד"ל), שעלייה חתמו מספר רבנים חשובים בציונות הדתית.

בפרק הרביעי והחומר מוצגים הקווים הכלליים של ההצעה שנייר עמדה זה מבקש להציג, לצד דברי הסבר המבוססים על שלושת פרקי ניר העמדה הראשונים.

הקדמה

ימיו של הויכוח על מעמד השבת בישראל כימי הציונות הם. כבר בראשית ההתיישבות הציונית בארץ, נתגלו הויכוח על שמרית השבת בפרהסיה. במקד הוויכוח עמדה אז שאלת דמותו של המרחב הציבורי בישוב היהודי החדש, והשבת הייתה הסמל המובהק לכך. המאבק על השבת נמשך והתפתח גם לאחר קום המדינה, ובמרוצת השנים טרם נקבעה נוסחה מוסכמת על הכלל בנוגע לשבת במרחב הציבורי.

מצב זה של חוסר הסכמה הביא לכך שהחקיקה בנושא השבת אינה מאוחדת וברורה, נתונה לسمכויות שונות ולפרשניות מגוונות, מה שהביא לשחיקה ולכרסום מתמיד במעמדה של השבת – הן מהבחינה החברתית והן מהבחינה הדתית. בשל כך, בשנים האחרונות נעשו ניסיונות רבים להגיע להסכמה שתיהיה מקובלת על רוב הציבור, על מנת לנשח חוק שיעצב יכונן את דמותה של השבת ביום מנוחה, לטובת ורווחת הציבור ולמען שמירה על צביונה הייחודי של מדינת ישראל כמדינה יהודית. הניסיון המגבוש ביותר בעניין זה נעשה על ידי פרופ' רות גביזון והרב יעקב מדן במסמך "אמנת גביזון-מדן" שפורסם בשנת 2003.

מטרתו של ניר עמדה זה היא לתת תמונה מצטעל מעמדת השבת בישראל של שנת 2014, ובעקבות לכך לקדם הצעה לחוק שיסדר את מעמדת השבת במדינה ברוח אמנת גביזון-מדן.

הפרק הראשון של ניר העמדה – שנכתב על ידי נדב אליאש – סוקר את ההיסטוריה של השבת בישראל תוך התמקדות בשחיקת מעמדה, ומציג גם את מעמדה החוקי והמשפטי של השבת מתוך התבוננות ב大妈ה המחלישה ומצמצמת את תחום השבת בפסקה המשפטית.

בפרק השני של נייר העמדה – שנכתב על ידי אביעד הומינר – נבחנת סוגיות העבודה בשבת. בחלקו הראשון של פרק זה מוצג המצב המשפטי הקיימים בנוגע לעובדה בשבת, ומוצגים מחקרים על כמות האנשים העובדים בשבת ומאפייניהם והבעיות הטמונה בכך. בחלקו השני של הפרק מועלות חלופות שונות בנושא, ומוצעת מדיניות המבוססת על אמנת גביזון-مدن.

בפרק השלישי של נייר העמדה – שנכתב על ידי איל ברגר – נבחנת סוגיות התחרורה הציבורית בשבת. בחלק הראשון של הפרק מוצגת סקירה של המצב המשפטי והמציאות בשטח, הבעיות בהסדר הנוכחי והizioniות המרכזיות העומדות על הפרק בנושא. בחלקו השני של הפרק מוצגת הצעת מדיניות לכינונה של תחרורה ציבורית בשבת באופן שיונח על הצורך של קבוצות גדולות באוכלוסייה לתחורר ציבורית בשבת, תוך שמירה מרבית על צביון השבת במרחב הציבורי ועל הגבלת הצורך לעבוד בה.

בפרק הרביעי והחמישי – שנכתב על ידי אריאל פינקלשטיין – מוצגים הקווים הכלליים של ההצעה שנייה עמדה זה מבקש להציג, לצד דברי הסבר המבוססים על שלושת פרקי נייר העמדה.

נייר עמדה זה יוצא לאור לרוגלכנס מיוחד בנושא השבת של שدولת עם, דת ומדינה' בכנסת בראשות חברי הכנסת יצחק (בוז') הרצוג ואלעזר שטרן, והוא נכתב במסגרת פרויקט 'שביל הזהב' להסדרת יחסי עם, דת ומדינה במכוון לאסטרטגיה ציונית. זהו נייר העמדה החמישית היוצאה במסגרת הפרויקט. ניירות העמדה שקדמו לו עסקו בסוגיות משבר הגיור בישראל, מינוי רבנים, הכפילות העדתית בתפקידי הרבנות ושאלת מירוץ הסמכויות במרקם גירושין.

1. פרק א: מעמדת השבת במדינת ישראל - רקע היסטורי ומשפטי

מבוא

חלקו הראשון של פרק זה יציג את ההיסטוריה של השבת בישראל, תוך התמקדות בשחיקת מעמדת. שחיקה זו נובעת מכך שטרם גובשו הסכומות ברורות סביב השבת על ידי הרשות המחוקקת, דבר שבביא מחד לקביעת עובדות בשטח על ידי בעלי אינטרסים ואנשים פרטיים, ומайдך לא מעניק כלים לרשות המבצעת או השופטה להיאבק בתופעות אלה. לאחר מכן, בחלקו השני של הפרק, יוצג המצב החוקי המשפטי של השבת, גם כאן תוך התבוננות במגמה המחייבת ומצמצמת את תחום השבת בפסקה המשפטית.

פרק זה מבוסס על עבירות קודמות שנעשו בסוגיה זו, בעיקר זו של ד"ר מאיר בן-שחר במסגרת אמנת גביון-مدن. מטרת הפרק הנה לתאר ולהציג נתוניים על פעילותם של עסקים ומוסדות ביום השבת, הן בתחום המסחר והן בתחום הבילוי. נושא הפעלה של תחבורה ציבורית בשבת ידוע, כאמור, בפרק השלישי בנייר עמדה זה. יחד עם זאת, התיאור ההיסטורי כולל גם אירועים שונים הקשורים לנושא תחבורה הציבורית, כדי לשמר על הרצף ועל הקשרם של האירועים.

1.1. ההיסטוריה של מעמד השבת בישראל

את ההיסטוריה של מעמד השבת ניתן לחלק לכמה זירות שונות, כפי שייעשה בסיכום לסקיף זה. אמנם, בשלב זה יתואר התהליך ההיסטורי באופן דיגיטלי, ללא חלוקה נושאית, על מנת לתת פרספקטיבית וקשר

ההיסטוריים לדיוון על השבת. מכל מקום, ניתן לראות שהධוון על השבת מתפתח – נושאים שנידונו בעברשוב לא מלאים תפקיד מרכזי בהווה ולהפך; מגמות שונות נחלשות או מתחזקות וכן הלאה. אולם, מעבר לכל זה, ניתן לראות באופן ברור תהליך מתמשך שבו נשחק מעמד השבת מאז ראשית ימי המדינה.

1.1.2. טרום הקמת המדינה – ראשית הציונות

ההיסטוריה של המחלוקת הציבורית על השבת חזרה אל ראשית הציונות, לימים ששאלות זיקתה של הציונות אל ההלכה והמסורת היהודית החלו להתעורר. כבר בשנת 1887, בראשית ימי העלייה הראשונה, התעורר 'פולמוס גדרה'. אנשי ביל"ו שיישבו את גדרה היו שונים מרוב עולי העלייה הראשונה, ובוודאי מאנשי היישן, בכך שלא שמרו מצוות. נושא השבת היה למועד הוויכוחים בהנהגת "חובבי ציון", שעסקה בשאלת עד כמה להתערב בעניינה הפנימי של המושבה גדרה. בסופו של דבר, הוסכם כי חלוצי ביל"ו יסورو למרותו של מנג'יח דת, שיפקח בין השאר על שמירת השבת במושבה הצפירה.¹

ציוון הדרכ הבא בעניין שמירת השבת נקשר במסע המושבות, שנערך על-ידי רבני ארץ ישראל ובראשם הרב קוק למושבות החדשנות שהוקמו. המסע יצא לדרך בשנת 1913, ולאחר מכן שב לצתת אל הפועל ב-1923 ו-1927, ומטרתו הייתה חיזוק הזיקה של המושבות לדת ולהלכה היהודית, בין השאר בשמירת השבת במשקים החקלאיים. יש לציין שהחולוצי העלייה השנייה היו חילוניים, זאת לעומת העלייה הראשונה, ולכן פחות

¹ אהוד לוז, **מקבילים נפגשים**, תל-אביב: עם עובד, 1985, עמ' 104-108.

הקפידו על שביתה המשק בשבת. על אף זאת, הגובה החלוצים למסע הרבניים הייתה חיובית ברוב המקרים.²

בתקופת המנדט הבריטי על ארץ ישראל התגבר הויכוח על השבת ונשא עתה סביר פעלותם של המוסדות הציוניים ביום השבת. בנושא זה התגלו ויכוחים בין חברי התנועה הציונית הדתית והחילונית, אך בסופה של דבר הוסכם, במידה מסוימת, על שביתת המוסדות הציוניים בשבת. בנוסף, עיריית תל אביב, שנחשבה כבר אז לעיר 'חופשית' (חילונית), קבעה בחוק העוזר שלה משנת 1926 איסור על פתיחת חנויות בשבת (יש לציין שבית המשפט העליון באותה תקופה פסל את חוקיותו חוק העוזר זהה, בטענה שהוא מפליה בין יהודים לשאים יהודים).³

בקשר זה חשוב לציין, שהוגים ציוניים חילוניים רבים, כדוגמת אשר גינזבורג (אחד העם) וא"ד גורדון, צידדו ותמכו בהענקת מעמד ייחודי ליום השבת. אלה ראו בשבת מורשת לאומית והיסטורית שחשובה להניצחה, ובנוספַּה הדגישו את אופייח החיווי המאפשר מנוחה לעובד והתפתחות רוחנית וחברתית.

מכל מקום, הויכוח על השבת הוסיף לייצור חיקוק ומאבקים ביישוב המתחדר. בין ההתנגדויות הבולטות סביר השבת ניתן להזכיר את סיפורה של קבוצת מכבי ירושלים, שבראשית שנות ה-30 החלה לשחק כדורגל בשבת, חרף המחאה הדתית שῆקה נגד. במה שנחשב לאחד מהאירועים המכוננים של תנועת בני עקיבא, פרצו חברי התנועה למגרש שבו שיחקה הקבוצה ו'פוצרו' את המשחק בעיצומו של יום השבת. האירוע הקשה, שלווה באלים רבה מצד המשטרה הבריטית ואף מצד השחקנים, עורר

² על המסע הראשוני ראו: אלה מסע: רשימת מסע הרבנים מחברי הוועידה (פרנקפורט: תרע"ו). מופיע גם בגרסה אלקטרוני: <http://www.hebrewbooks.org/36617>

³ 18/28 Attorney General v. Altshuler, PLR (Palestine Law Reports) 283, p. 148.

הדים רבים ואף גרם להצטרכותו של הרב משה צבי נריה, שנודע כאחד ממייסדי התנועה ואביה הרוחני, לחיק התנועה הצעריה.⁴

1.1.2. העשורים הראשונים במדינת ישראל

מעט לפני הקמת המדינה, בשנת 1947, נשלח מכתב הסטטוס-קוו המפורסם מהמנהיגות הציונית לאגודת ישראל. בהקשר של המחלוקת על השבת מרבים להזכיר מכתב זה, למרות שלמעשה היה מסמך מעורפל והכיל רק אמירה כללית על השבת, בלי התייחסות קונקרטית כלשהי. על-פי המכתב, "ברור שיום המנוחה החוקי במדינה היהודית יהיה יום השבת".⁵ מעבר לכך לא הובטח דבר. עם זאת, המונח סטטוס-קוו נוכח מאוד בנושאים הקשורים לדת ומדינה ובפרט בנושא השבת, והוא מבטא את האיזון העדין והרעות שמתקיים בין דתים וחילונים בישראל, איזון שטרם נושא והתפרש בשל חששות שני הצדדים וחוסר נכונות מצדם להגיע לפשרה מוסכמת.

לאחר קום המדינה נ麝 למעשה המצב של חוסר ההכרעה. ביחס לשבת נאמרו הצהרות והתחייבות כלליות, שנועדו לפיסס ולרצות את הדתיים, אך לא היה בהם תוכן קונקרטי. כך, בפקודת סדרי שלטון ומשפט תש"ח-1948, נקבעה ההוראה בדבר מעמדה של השבת ביום המנוחה הרשמי. הסעיף העוסק בשבת אף הוחל רטראקטיבית לשעת ההכרזה על המדינה, על מנת לשווות לו ערך סמלי – בכך שקביעת השבת ביום המנוחה הרשמי

⁴ יהיאל אהרון אליאש, *מעשה הבא בחזון*, תל-אביב: מרכז אל-צור, 1983, עמ' 93-96.

⁵ מנחם פרידמן, 'אלה תולדות הסטטוס קו: דת ומדינה בישראל', בתור: ורדה פילובסקי (עורכת), *המעבר מישוב למדינה: רציפות ותמרות*, חיפה: אוניב' חיפה, 1990, עמ' 67.

הייתה לחוק הרាជון שהתקבל במדינת ישראל. למרות הסמליות, כאמור, מבחינה מעשית לחוק לא הייתה משמעות רבה.⁶

חוק שעוט עבודה ומנוחה, שנחקק ב-1951, קבע את יום השבת כיום המנוחה הבלעדי ליהודים, ואסר על העסקת עובדים יהודים בשבת. אמנם, החוק לא התיחס לעצמאים ולא הכליל איסור כלשהו על קיום מסחר בשבת. כפי שיתואר בהמשך הפרק, הפרשנות שנייה לחוק במהלך השנים הדגישה את משמעותו החברתית. זאת, כיון שהחוק עצמו לא עוסק כלל בדמותו של המרחב הציבורי בשבת, אלא אף ורק בזכויות העובדים.

בניסון לעגן את מעמדה של השבת הרוקמה על ידי משרד הדתות 'המועצה הציבורית למען השבת'. במועצה הוחלט להשكيיע בחקיקה עירונית לאור סמכותן של הרשוויות המוניציפליות על زمنי פתיחת העסקים שבשתחן. עבودתה של המועצה אכן נשאה פרי וחוקי העזר העירוניים ברוב ערי ישראל כוללים איסור על פתיחת עסקים בשבת והגבלה, שמשתנה בהתאם לאופייה של העיר, על בתיה קפה ומקומות בילוי. המועצה שאפה להגן על עובדים שהופלו בשל שמירת השבת, וכן פעלה להגברת המודעות הציבורית ביחס לשבת, על-ידי הפצת ספרים העוסקים במשמעותה של השבת.

עד שהי שנים השישים נשמר הסטטוס-קוו בעניין השבת ללא אירועים מיוחדים, ולמרות שהנציגים הדתיים בכנסת תבעו ופعلו לחקיקת 'חוק שבת ארצי', שאיפתם לא מומשה. אמנם, בשנת 1969 תוקן חוק שעוט עבודה ומנוחה, וכלל כתע גם איסור על פתיחת חניות ומפעלים בשבת וכן הגנה על העובד הדתי שומר השבת. על אף התקיונים, אופיו העיקרי של החוק נותר חברתי.

⁶ אביעד הכהן, 'מדינת ישראל, כאן מקום קדוש: עיצוב "רשות רבים יהודית" במדינת ישראל', בתור: מרדכי בראון וצבי צמרת (עורכים), *שני עבר הקשר: דת ומדינה בראשית דרכה של ישראל*, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2002, עמ' 156-158.

באوها שנה רשות השידור עברה למתכונת שבועית מלאה והתחילה לשדר גם בשבת. הלחץ שהפעילו הדתיים גרם לראש הממשלה, גולדה מאיר, לעכב את שידורי הטלוויזיה בשבת. אך ביום שישי, 9.11.1969, בשעות אחר הצהרים, הגיע עו"ד יהודה רסלר לבתו של שופט בג"ץ צבי ברנוזון, וזה האחרון הוציא צו מנעה על האיסור לשדר בשבת. על-פי צו זה, למעשה, הפעילה הטלוויזיה את שידורייה באוֹתָה שבת.

בניסיון אחרון להפסיק את השידורים בשבת, הגיע הרוב שמחה מירון עתירה לבג"ץ באוֹתָה שנה. בעטירה טען מירון כי ההיתר שניתן לרשות השידור להעסיק עובדים יהודים בשבת אינו מספיק, כיוון שלא ניתן לשירות משך העבודה. לאחר דיון ארוך, דחה השופט אגרנט את העטירה, והציג כי שידורי הטלוויזיה בשבת אין בהם כדי לפגוע ברגשות הפרט.⁷ הפעלת הטלוויזיה הישראלית בשבת נחשה לניצחון חילוני מובהק בנושא מעמד השבת, ולמאבק סביבה נודעה חשיבות סמלית מכרעתה.

במקביל לכך, לקראת סוף שנות השישים החלה מגמה של פתיחה חנוiot ומקומות בילוי בשבת. מגמה זו החלה בעיקר בתל אביב, אך התפשטה ליתר הערים, חרף מאבק הדתיים. דבר זה הביא להגברת המתה סביבה בשבת, וליצירת חזיתות נספות בנושא במהלך שנות השבעים.

בשנות השבעים ובתחילת שנות השמונים, הדתיים החלו מшибים מלחמה ופלו לשיפור מעמדה של השבת בזירות חדשות. בשנת 1976 קיבלה מדינת ישראל מארה"ב מטוסי קרב מסוג F-15. טקס הקבלת החגיגי שנערך בחיל האוויר, שהשתתפו בו שרים ונציגי ציבור, הסתיים בסמוך לכיניסת השבת – דבר שגורם לחילול השבת על ידי המשתתפים. בעקבות אירוע זה פרשה סיעת המפ"ל ממשלה רבין והביאה, בסופה של דבר, להפטרותו של רבין ולבחרות חדשות. מעניין לציין בהקשר זה את דבריו של רבין על

⁷ בג"צ 287/69, שמחה מירון ב' שר העבודה.

הפרשה, שגם מטוסי הפנטום שהתקבלו בהאריך 1969.05.05, בתקופה כהונתה של ממשלת האחדות בראשות גולדה מאיר, התקבלו בטקס ביום שישי בסמוך לכינוס השבת אך אז, למראות שהמפד"ל הייתה במשלה, האירוע לא גרר סערה דומה.⁸ ניתן אפוא להניח שהסערה קמה על רקע הכרוסם במעמד השבת והניסיונו להחזירה לסדר היום הציבורי על ידי הדתיים.

בשנת 1981, בעת הקמת ממשלה בגין השנייה, התנו הסיעות הדתיות את ה策טרופותן לקובאליציה בהפסקת פעילותה של חברת התעופה הלאומית, אל-על, בידי השבת.⁹ בכפוף להסכם הקובליציוני פסקה פעילות אל-על בשבתו, ולמעט תקופה קצרה ב-2006 נמשך מצב זה עד היום. פעילות אל-על בשבת היא דוגמה לחזיות שנוסףה למאבק על השבת על-ידי הדתיים. כאמור, בשנות השבעים ניסו הדתיים להרוויח נקודות חדשות במאבק על השבת, בעיקר בחזיותות לאומיות, 'תמורת' אותן 'נקודות הפסד' שלהם למרחב המקומי.

1.1.3. שנות השמונים והתשעים

בשנות השמונים נמשכה מגמת הכרוסם במעמד השבת, בעיקר למרחב המקומי. המאבק בנוגע לפתיחתם של בתים קולנוע בשבת, שנמשך עד היום (מתחם ה'סינמה סיטי' בירושלים, לדוגמה), היה בנקודת הדיון הציבורי על השבת בשנות השמונים. בשנת 1984 אפשר ראש עיריית פתח-תקווה דאז, דב טובורי, לראשונה הקרנת סרטים בשבת בקולנוע 'היכל'. דבר זה גרר מהאה נרחבת ותקיפה מצד החוגים הדתיים, שנמשכה שלוש שנים לסייעין. החלוניים מצדם התגייסו גם כן וארגנו אירועי תמייה במתחם.

⁸ דיון במליאת הכנסת, בהצעת אי אמון הממשלה, בתאריך 14.12.76.

⁹ הסכם קובליציוני לכינוס העשירית, ד' באב תשמ"א, 4.8.1981, עמ' 2.

אמנים, אנשי רוח ופוליטיים חילוניים הגיעו להזדהות עם הפעלה הקולנוע, שהפך לסמל למאבק הציבורי על השבת.

המחאה הייתה רחבה וממושכת, ובמהלכה התרחשו אירועים חשובים בקנה מידה ארצי. מעצרו של הרב הראשי של פתח תקווה גרם למשבר קואלייציוני. ניסיונות חוזרים ונשנים מצד גורמים שונים להביא את הצדדים לפשרה ולהנמק את הלהבות לא הצליחו. ראש העיר תבור עמד על כך שתתאפשר פעילות הקולנוע בשבת כסדרה. לבסוף, לאחר ניסיונות של המשטרה להפסיק את ההפגנות ולאחר דיונים בבית המשפט, בשנת 1987 פסקו ההפגנות וקולנוע 'היכל' המשיך לפעול בשבתו עד לסגירתו לאחרונה.¹⁰

בירושלים, פעילותם של בתיה הקולנוע 'אורנעם' ו'בית אגרון' בשבת הגיעה לבית המשפט לעניינים מקומיים. בפסקה תקדים זיכתה השופטת איילה פרוקצ'יה את מפעילי בתיה הקולנוע, למרות שחוק העירוני אסר על פתיחתם. פרוקצ'יה פסקה שאין לעירייה סמכות לחוק חוק נגד פתיחת עסקים בשבת וכן שהאיסור על כך אינו סביר.

בעקבות פסקה זו יזמו מספר חברי הכנסת מהמפד"ל حقיקה שתסמיך את העיריות לאסור פתיחת עסקים בתחוםיה. חוק ההסכמה, שהתקבל בשנת 1990, היה פתרון חלקית עבור הדתיים, כיון שלא הכליל איסור כלשהו בנושא השבת אלא האziel את הסמכות בעניין לרשותות המוניציפליות. בשל כך, ה毅יעות החרדיות התנגדו לחוק.

למרות חוק ההסכמה וכן הגבלתה בחוקי העוזר, נמשכה הפעילות בתיה הקולנוע בשבת. בעקבות פשרה במועצה העירונית, הוחלט על קיום הפעולות בשבת באולם הקולנוע ב'קניון הדרים' ועל השbetaה של אולם

¹⁰ אריה חסביה, *אם ועיר: 120 השנים הראשונות*, תל-אביב: עירית פתח תקווה, 1998, עמ' 271-273.

הקולנוע ב'קניין השرون'. אולם, בית המשפט העליון פסק, בעתרה שהגישו ארגונים חילוניים נגד השבתת 'קניון השرون', שעל עיריית נתניה לאפשר את פתיחת הקולנוע בשבת. על כל פנים, ניתן להיווכח שמדובר בשחיקה במעמד השבת – בתחום זה של הפעלת קולנוע בשבת – נמשכה והתרחבה במהלך שנות השמונים והתשעים.

בשנת 1996 עלתה לסדר היום הציבורי פרשת כביש בר-אילן בירושלים. לאחר מספר שנים של עימותים והפגנות לפני תנועת כלי רכב ברחוב, החליט שר התחבורה דאז, יצחק לוי מהמפד"ל, על סגירת הרחוב, השוכן בלבו של שכונה חרדית, במהלך שעות התפילה. כיוון שהרחוב היה באותו הזמן עורק התנועה הראשי המקשר בין השכונות הצפוניות לבין הכנסייה לעיר, התעוררה מחלוקת חילונית בעקבות המחאה הדתית והחלטתו של שר התחבורה. בעקבות פניות לבית המשפט העליון הוקמה ועדת בראשות ד"ר צבי צמרת, שהמליצה על סגירה חלקית של הכביש. לבסוף, בשנת 1997 ביטל בית המשפט העליון את ההחלטה השר והורה לפתח את כביש בר-אילן לתנועה רצופה במהלך כל השבת, וזאת תוך התעלמות ממלצות ועדת צמרת בעניין. על כל פנים, פסק דין זה הנהן דרך חשובה במאבק על דמותה של השבת למרחב הציבורי בישראל.

לקראת סוף שנות התשעים עלתה לדין שאלת פעילותם של חנויות ומרכזי קניות בשבת. בשנת 1997 התחולל מאבק סביב פתיחו בשבת של קניון רמת-אביב בעיר תל-אביב. בשנת 1998 נידונה סוגיות האגודות השיתופיות. בית הדין הארץ ל עבודהקבע כי גם אגודה שיתופית נכללה בחוק שעotta עבודה ומנוחה, וכך יש לאסור עליה לפעול בשבת. על קיבוץ צרעה, שנגדו פעולה המדינה בעניין זה, הוטל לסגור את העסקים ביום השבת, וכמוות גם קיבוצים ומוסבים אחרים שניצלו עד אז את מעמדם על-מנת לפתח פעילות עסקית רחבה בשבתו. למורת זאת, הפעולות

העסקית מוחוץ לערים ו אף בתוכן רק התחזקה במהלך שנות החשעים ואחריהן. בשנת 1999, בעת כהונתו של אלי ישע ממפלגת ש"ס כשר התרבות, נשלחו בתכיפות פקחי שבת למרכזי המסחריים שמחוץ לערים, דבר שגרם לוויכוח הציבורי בנושא להתעדר.

באوها שנה, פרישה נוספת נסافت הקשורה לשמרות השבת גרמה לזעוזע פוליטי. חברת החשמל התכוונה להעביר טורבינה ענקית וככבה במהלך השבת, על-מנת לנوع את היוצרותם של פקקי הנעה בלבד. מחותם של החרדים לא נשאה פרי, וראש הממשלה אהוד ברק החליט לאשר את העברת העברה בשבת. בעקבות כך, סיעת אגדת ישראל פרשה מהקוואלייטה. העברת מטענים גדולים בשבת על-ידי חברות ממשלתיות נעשתה מאז מספר פעמים ללא דיון ציבורי של ממש.

1.1.4. העשורים האחרונים

בשנת 2002, לנוכח הרחבת הפעולות העסקית והמסחרית בשבת, הגיע חבר הכנסת נחום לנגנTEL מהYPD"ל הצעת חוק פורצת דרך בוויכוח על השבת. לראשונה גובש מתווה שהוסכם על דתים וחילונים, שלפיו תיאסר פעילות מסחרית אך תותר פעילות פנאי ותרבות לצד הפעלה מצומצמת של תחבורה ציבורית. על הצעת החוק חתמו נציגים ממפלגות הליכוד והעבודה, ואף ממפלגת ש"ס שהנה מפלגה חרדית. על בסיס הצעה זו הוגשו חוקים נוספים בשנים 2008 ו-2009. כמו כן, בסמוך להצעת החוק של לנגנTEL, גובשה הסכמה דומה בנושא השבת באמנת גביזון-מדן, בשנת 2003.

עם זאת, המאבקים בין דתים וחילונים, שעלו בסדר היום עם חזרתה של מפלגת שינוי לפוליטיקה והבטחותיו של אהוד ברק טרם הבהירות ב-1999 על מהפכה אזרחית, עוררו מחדש את הוויכוח על השבת והקשרו על פשרה

בנושא. המהפכה האזרוחית שתוכנן אהוד ברק כללה הפעלה תחכורה ציבורית בשבת וכן החזורת הפעילות של חברת אל-על בשבות. על רקע המהפכה והשאיפה להפרדת הדת מהמדינה איימה תנועת 'מיד', המפלגה הדתית שהייתה חלק מסיעתו של ברק, 'ישראל אחת', לפרק מהסיעה המאוחדת. בסופו של דבר, המהפכה האזרוחית לא יצא לדרך, ויש שראו בה תרגיל בחירות בלבד. על כל פנים, נושא התהכורה הציבורית בשבת לא ירד ממדור היום, והמשיך להופיע במעט מפלגות שונות ממש העשור האחרון ('העבודה' ו'מרץ', בעיקר).

בסוף השנה שבה הוגשה הצעת החוק של לנגנטל, החלה מפלגת 'שינוי' את מסע הבדיקות שלה בהפעלת אוטובוסים פרטיים חינמיים בשבת, כמחאה על כך שהטהכורה הציבורית אינה פעולה בשבות. לאחר הבדיקות, בהן קיבלה 'שינוי' 15 מושבים, הוקמה קוואלייציה בלי הסיעות החרדיות, לראשונה לאחר שנים רבות, עובדה שאפשרה לכארה שינויים במעמד השבת.

בשנת 2003 הודיע אולמרט, אז שר הتم"ת המופקד על אכיפת חוק שעotta עבודה ומנוחה, על הפסקת פעולתם של פקחי השבת. הودעה זו נעשתה לפי בקשה שרין שינוי, וביקשה לשנות את מעמד השבת תוך עקיפת החוק וזלזול בסדרי השלטון. בעקבות כך, הודיע היועץ המשפטי לממשלה לאולמרט שאין זה בתוקף סמכותו להפסיק את הפיקוח על המסחר בשבת, ואולמרט חזר בו מכך. על כל פנים, למרות הסערות שיצרה מפלגת שינוי, היא לא הצליחה להוביל בפועל אף حقיקה או הסדרה חדשה של יחסי דת ומדינה. כך, כמו בתקופת כהונתו של ברק כראש הממשלה, נדחו ההכרעות בנושאי דת ומדינה בשל שיקולים פוליטיים שונים.

בשנת 2009 חזרו המאבקים על השבת לירושלים. ראש עיריית ירושלים, ניר ברקת, הchlיט לפתח את החניון העירוני בכיכר ספרा בשבות בשל

מצוקת החניה של המבקרים בעיר. בעקבות הודעה על פтиיחת החניון בשבת, הפגינו אלפי חרדים מול בגין העירייה במהלך השבת. ההפגנה לוותה באלים קשה וברקע החלטת להפסיק. במקום חניון ספרא העירוני הוא הורה על פתיחתו של חניון קריתא הסמוך, הנמצא בבעלות פרטית. למרות זאת, החרדים המשיכו בהפגנות הסוערות מדי שבת, עד להפסקתן לאחר מספר חודשים.

מאבק נוסף על השבת בירושלים התרחש ב-2009 נגד חברת אינטל, שmpsual ייצור שלה בעיר היה פתוח בשבתוות בהיתר שר התמ"ת. במקביל למאבק בחניון קריתא, התגייסו החרדים להפגנות גם בשכונת הר חוצבים, בסמוך למפעל של אינטל. בעקבות ההפגנות ניסו באינטל למצוא פשרה שתניחה את דעתם של החרדים, אך ללא הועיל. בסופה של דבר, ההפגנות שככו לאחר מספר שבתוות, אך העלו על סדר היום הציבורי את תופעת העסקים הפתוחים בשבת בהיתר מיוחד משך התמ"ת, היתר שנובע משים כלכליים.

בשנת 2013 נידונה בג"ץ תופעת חניות הנוחות, הנפתחות בשבת תוך שהן מקבלות על עצמן את הקנסות מהרשויות המוניציפליות. כך, הן בעלי רשותות הנוחות (טיב טעם, zk:am ועוד) שנחנים מרוחחים בשבת והן העירייה שנחנית מהकנסות, מעוניינים להמשיך במצב הקיימים, בעוד שהמתחרים – בעלי חניות קטנות ופרטיות – נפגעים באופןיים שונים. בית המשפט קיבל את עתירתם של בעלי העסקים הקטנים והורה לעיריית תל-אביב לפעול להתקנת חוק העוזר במצב הקיימים. כלומר, או להתייר בחוק העוזר את פתיחת החניות, או לפעול בהתאם לחוק ולהגביל את המסחר. הדיון בג"ץ העלה שוב את סוגיות פתיחת העסקים והחניות בשבת, הפעם מהabitat החברתי שלה.

5.1.1. סיכום: מצב השבת כיום לאור התהליך ההיסטורי

ניתן לחלק את הוויוכוח על השבת לשלווש זירות התמודדות. הזירה הראשונה נמצאת בסביבה העירונית, שבה ההתנגדות היא סביבה פתיחה עסקים, חניות ומקומות בילוי. הזירה השנייה היא המדינה או הציבורית, ובה נסוב הדיון על פעילותם של גופים ציבוריים בשבת. הזירה השלישית קשורה לתנועה, ובה ניתן לכלול את הוויוכוח על פתיחתם או סגירתם של צירי תנועה, וכמו כן את שאלת הפעלת התחבורה הציבורית בשבת. בשורות הבאות אנסה לתאר בקצרה את התהליך שהל בשלוש הזירות הללו מאז ימי הקמת המדינה ועד היום.

א. המרחב העירוני

מאז ראשית הציונות ניטש הוויוכוח על עבודה ותעסוקה של היחיד ברשות הרבים במהלך השבת. בימים שלפני קום המדינה נחלו הדתיים הצלחה יחסית, ורוב בתיה העסיק נסגרו בשבתו. אולם, לאחר קום המדינה התקשו הדתיים להביא נושא זה לחקיקה ברורה והפנו את המאמצים לעבר הרשוויות המוניציפליות. בנושא זה עסקה רבות המועצה הציבורית למען השבת, גופ, שכampoo, הוקם על-ידי משרד הדתות.

אמנם, בשנות השמונים החל מפנה בנושא זה, ומקומות בילוי החלו להיפתח בשבת, חרף מחאות מצד הדתיים. רבים רואים בפרשת קולנוע 'היכל' את קו פרשת המים ביחס למעמד השבת בישראל. פרשה זו, שבה גילו החילונים נחישות רבה אל מול המאה הדתית החריפה, הוכיחה שהמאזן הדתי לכפות צbijון דתי במרחב הציבורי לא יכול לעמוד בפני הצורך החילוני בפעילויות תרבותית בשבת. מאז התמעטה המאה מצד החוגים הדתיים בכל הקשור לפתיחה מקומות בילוי בשבת.

מאז שנות השמונים נמשך הקורסום במעמד השבת למרחב העירוני. כך החלו להיפתח בשבת מרכזי קניות וקניונים בעירים רבות במהלך שנות התשעים. על אף מחאות והפגנות, לעיתים אלימות, מצד חוגים חרדיים, המגמה נמשכת כמעט כמעט בלי הפרעה ובלי חוק הולם שיעזר אותה. בהשוואה לשנות השמונים, שבהן נאבקו הדתיים בפתחת בתיה קולנוף, ביום אין כמעט עיר בישראל שלא פועל בה קולנוף בשבת. שירותים קניוניים ומרכזים קניוניים פתוחים בשבת, לצד חנויות קטנות רבות, כאמור.

הענקת הסמכות בעניין פתיחת עסקים בשבת לרשות המוניציפאליות יקרה מצב עייתי. הרשותות המוניציפאליותnocפאות את חוק העוזר בעזרת קנסות זעומיים בלבד, דבר שלא מונע מבעלי העסקים לפתח את עסקיהם בשבת. יתרה מזו, לעיתים הרשות המקומית נוטה להעלים עין מהמתחולל בתחום בנושא זה. כמו כן, הפיקוח על העסקת יהודים מצד משרד הכלכלה מכוח חוק שעות עובדה ומנוחה אינם הדוק, וגם הוא כולל קנסות שאינם מرتיעים את בעלי העסקים.

המצב הקיים היום בתחום זה הוא פרוץ, ומעמדה הציבורי של השבת נמצא בשפל חסר תקדים. עם זאת, בשנים האחרונות ישנה התעוררות מצד חוגים דתיים וחילוניים לגיבוש הסכמה על שביתת עסקים וחנויות בשבת, על בסיס היבטים חברתיים ולאומיים.

ב. הזירה הציבורית

על שביתת מוסדות הציבור הוסכם עוד לפני הקמת המדינה. מסמך הסטטוס-קוו והצהרות שנלוו אליו תמכו אף הם בכך. בזירה זו ניתן לומר שנשמר הסטטוס-קוו, לפחות מספר מקרים מיוחדים. בין מקרים מיוחדים אלה ניתן למנות את פתיחת שידורי הטלוויזיה הישראלית בשבת בשנת 1969. לאחר מכן, לנוכח תחילת הקורסום במעמד השבת למרחב העירוני,

החווגים הדתיים ממקדים את המאבק בזירה הציבורית – ממשלה רבין הראשונה נפלה ב-1977 בעקבות פרשת מטוסי F-15, ומנגד ממשלה בגין כמה מיד לאחראית על בסיס הסכם קוואליציוני המחייב השבתה של טיסות אל-על בשבת.

ניתן לומר שהזירה הציבורית נותרה וגוועה בהקשר המאבק על השבת, למעט מקריםבודדים, כאמור, שנבעו לעיתים משיקולים פוליטיים יותר מאשר משיקולים הנוגעים למעמדה של השבת. כך התפוצצה פרשת מטוסי F-15, בעוד מטוסי הפאנטום, שנחנכו גם הם בטקס בסמוך לכינישת השבת בשנת 1969, שמנוה שנים קודם לכן, לא גררו סערה כלשהי. בדומה לכך, הטורבינות שהעבירה חברת החשמל במהלך השבת גרמו למשבר קוואליציוני בשנת 1999, אך מהלך דומה ב-2006 לא הביא לסערה של ממש.

על כל פנים, קיימת הסכמה נרחבת בדבר שביתת הגופים והמוסדות הרשמיים של מדינת ישראל ביום השבת. ההצעה העולה מניר עמדה זה מבקשת להסדיר זאת בחקיקה מפורטת.

ג. תחבורה בשבת

התנועה בשבת ברוחבותם שבהם ישנו רוב דתי נקבעה על-ידי בג"ץ בראשון כהכרחית מכוח חופש התנועה של המיעוט החילוני. פסיקה זו עמדה בნיגוד לסתטוס-קוו שבו נארה התנועה, לפחות לסייעין, ברוחבותם שבהם ישנו רוב דתי מובהק. כמו כן, ההחלטה עמדה בניגוד לתקדים משפטיים בנושא וכן בניגוד להמלצות ועדת צמרת שמונתה לצורך זה. על-פי המלצות הוועדה, וכן על-פי אמנת גביזון-מדן, יש לתת לרשות

המקומית סמכות בעניין זה ומקרים מיוחדים יוכרעו על ידי הרשות המקומית ורשות התעבורה הממלכתית במשותף.

נושא אחר בזירה זו הוא הפעלת התחבורת הציבורית בשבת. כאמור לעיל, נושא זה עלה לסדר היום בעשור האחרון, והוא חוזר לעיתים קרובות בהבטחות של פוליטיקאים וראשי ערים להסדרה בנושא זה. מעניין לציין שדוקא בנושא התחבורה הציבורית בשבת נשמר הסטטוס-קוו בצורה הרמטית מאז קום המדינה. בכלל אופן, לנושא זה מוקדש פרק מיוחד בנייר עמדה זה.

2.1. מעמד השבת – הזרות המשפטית

מבוא

שני חוקים עיקריים מסדריים את מעמד השבת. בסעיף זה תידון התפתחות הפסיקת המשפטית בוגע לשני חוקים אלה. ניתן להיווכח שהעדך חוקה ברורה ומדויקת נמצאת מקום נרחב לפרשנות המשפטית, דבר שהשפיע באופן מכריע על מעמדה החוקי של השבת. בסעיף זה נרחיב לגבי משמעותן של פסיקות שנזכרו בתהליך ההיסטורי, בסעיף הקודם.

2.1.2.1. חוק שעות עבודה ומנוחה

החוק הראשון שנוגע לעניין השבת, שהוא גם הכלול והמקיף ביותר, הוא חוק שעות עבודה ומנוחה. החוק נוסח בתשי"א (1951), והוא כולל איסור העסקה של עובד יהודי בשבת למעט חריגים. בעל הסמכות במקרה זה הוא שר העבודה (שר הכלכלה ביום), המפעיל את הפיקוח והאכיפה בנושא. כמו כן, בסמכותו של שר להעניק היתרים מיוחדים לעסקים, מטעמים הקשורים לטובת המשק והכלכלה הישראלית, כפי שניתן לחברת אינטל, כאמור לעיל. יש לציין שהיתר זה, על פי החוק, צריך להינתן על-ידי ועדת שרים, הכוללת גם את ראש הממשלה והשר לשירותי דת.

חשוב לציין שהחוק אינו אוסר על **פתחת עסקים בשבת**, אלא אך ורק את העסקתם של **עובדים יהודים**. יחידת האכיפה של משרד הכלכלה כוללת כמה פקחים דרוזים, שפעם לפעם רושמים קנסות – לאחר שהם מבקרים עם העובדים עצם שהם אכן יהודים. קנסות אלה, כפי שכבר נכתב לעיל, לא מرتיעים, בדרך כלל, את בעלי העסקים.

כלל, בנושא השבת נתו לעצם בתיהם המשפט בישראל חירות לא מבוטלת, כיוון שלשון החוק מעורפלת וככללית. הדברים אמורים בעיקר כלפי היבט

הדתי של החוק, אך ככל הקשור להיבט החברתי הגלום בשבת, נתה בית המשפט לצדד בחשיבות המנוחה והשביתה. לכן, חוק שעות עבודה ומנוחה זכה על-פי רוב בבית המשפט לפרשנות המשמרת את כוונת המחוקק וכן את מעמדה של השבת.

להלן פירוט של שתי פסיקות חריגות ביחס לחוק זה, אך כפי שיתברר – בשני המקרים הפכה הערכאה העליונה את הפסיקה החריגת. בשנת 1997, בתוקופת כהונתו של אלי ישעיה כשר החינוך, התגלגל לפתחו של בית הדין לעובדה דין הקשור דזוקא למאבק הדתי-החילוני סביב השבת. בהוראת השר ישעיה נשלחו פקחים דרוזים לאכוף את החוק במרכז קניות. חנות המזומנים "גוד ניט סנטר" שבນצרת עילית, שקיבלה קנסות מאותם פקחים, החלטתה לעתור לבית הדין לעובדה. בית הדין האזרחי קיבל את טענת החנות וביטל את הקנס שהוושת עליה, כל עוד לא הוכח על-ידי המדינה שהעובדים הם אכן יהודים (למרות שהם עצם הודיעו והצהירו על כך!). פסיקה זו, למעשה, מרוקנת את החוק ממשמעו. בית הדין הארץ לעובדה קיבל את ערעור המדינה והשיב את הדיון לבית הדין האזרחי, לאחר שקבע כי הודאת העובדים על יהדותם מספיקה לעניין זה.¹¹

בפסקה אחרת דין בית הדין האזרחי לעובדה בירושלים בשאלת האם ניתן לקבוע יום מנוחה לאגודה שיתופית, שהנה חסרת דת בהגדرتה. בית הדין האזרחי קיבל את טענת קיבוץ צרעה, שבשל היותו אגודה שיתופית אין לראות בהפעלת עסקיו בשבת הפרה של החוק. פסיקה זו ביקשה להתריר לקיבוצים ולמוסבים פעילות מסחרית בשבת במסגרת חוק שעות עבודה

¹¹ תב"ע נ"ז/78-7 וכן דב"ע 8-14/97 מדינת ישראל נ' גוד ניט סנטר.

ומנוחה. אמנם, גם כאן קיבל בית הדין הארץ לעובודה את ערעורה של המדינה וקבע כי החוק חל במלואו גם על אגודה שיתופית.¹²

כאמור, פסיקות אלה הן יוצאות מן הכלל. בתיקים אחרים הנוגעים לחוק שעות עבودה ומנוחה שבית המשפט דין בהם, נחפשת גישה המצדדת בלשון החוק ובנסיבות של המדינה להגביל זכויות כגון חופש העיסוק וחופש הדת מתוך העקרונות המנחים חוק זה: העיקרון החברתי של מנוחת העובד, המגולם ביום השבת מתווך זיקה למסורת ודבקות בעיקרונו המדיינית היהודית. לעומת זאת, שעת עבودה ומנוחה שזכה להגנת בית המשפט, החוק העירוני – שלמעשה משלים אותו – צומצם ונדחק בפסקה מפני זכויות הפרט, כפי שיפורט להלן.

1.2.2. חוקי העזר העירוניים

על גבי חוק שעות עבודה ומנוחה, ובנפרד ממנו, קיימים חוקי העזר של הרשות המוניציפלית. בחוקי העזר מופיעות קביעה ביחס לזמן פתיחה וסירה של בתים עסקיים. חוקים אלה משתנים בהתאם לרשויות ולצורכי תושבייהן, אך ברוב הערים נארת פתיחתן של חניות בשבת ואילו פעילותם של עסקים תרבות ועינוג מוגבלת. גם כאן, בעל הסמכות – שבמקרה זה הוא הרשות המוניציפלית – הוא האחראי על הפיקוח והאכיפה בנושא. לאחרונה דין בית המשפט העליון באכיפה חוק העזר על-ידי עיריית תל-אביב, דיון שיפורט ויורחב להלן.

חוקי העזר היו נתונים לביקורת מצד בתי המשפט, על כך שהחקיקה המתחשבת בעניינים שבמסורת פוגעת בחופש הפרט. בהקשר זה ניתן למנות בתחילת את פסק הדין שנתנה השופט איליה פרוקצ'יה בשבת

¹² תב"ע (י-מ) פ/ 1043/98, וכן ע"פ (ארצי) 2/99 מדינת ישראל נ' קיבוץ צרעה אגודה שיתופית.

כשופטה בבית משפט השלום בירושלים. בפסק זה פסל בית המשפט את חוק העזר העירוני בירושלים, האוסר על פתיחת עסקים בשבת. פרוקצ'יה, שבפסק זה הורידה לטמיון את המאמצים הרבים שהושקעו בחקיקת העזר על מנת להבטיח את מעמדה של השבת, נימקה את החלטתה בכך שבנושא השבת אין לעירייה סמכות מפורשת בחוק.¹³

גם לאחר שהכנסת תיקנה את פקודת העיריות (תיקון מס' 40, התשנ"א-1990), במה שנקרא 'חוק ההסכמה', קבע השופט מאיר שмагר – בפסקה דחוקה – כי עיריית נתניה אינה יכולה להפעיל את סמכותה ולכפות על בית קולנוע את סגירתו. כיוון שמדובר ברווחת הפרט, כתוב שmagר בפסק הדין, יש לתת פרשנות מצומצמת ככל האפשר לאמור בחוק. במקרה של בית הקולנוע, למروת שמלהzon החוק ניתן להבין ב naked שיש איסור לפתחו ביום השבת, העניק שmagר פרשנות מפולפלת המאפשרת את פתיחת הקולנוע בשבת.¹⁴

פסקת בג"ץ בעניין העסקים הקטנים בתל-אביב¹⁵ מלמדת מדוע יש לקחת את ההכרעה בנושא השבת מידיה של העירייה אל המחוקק. בעלי העסקים הקטנים טענו שהעירייה לא אוכפת את חוק העזר בצוורה מספקה. לדבריהם, קנס אינו יכול לשמש כעונש בלבד, כיוון שאינו מרתיע את בעלי הרשותות. לכן, יש צורך להפעיל את סמכות העירייה בתחום רישיון עסקים ולבטל את רישיון העסקים הפעילים בשבת, לכוארה ללא רישיון (כיוון שהפעולות בשבת אסורה בחוק העזר). מעבר לכך, נטען שהמצב הקיים פוגע בחופש העיסוק, בכך שהוא מעמיד את העסקים השונים בתחרות לא הוגנת ומאצם לפתח את החניות בכל שבעת ימי השבוע. אמן, לטענת המשיבים ואף לדברי היועץ המשפטי לממשלה, הקנס הוא

¹³ ת"פ (י-מ) 3471/87 מדינת ישראל נ' קפלן.

¹⁴ בג"ץ 5073/91 תatrאות ישראל נ' עיריית נתניה.

¹⁵ עע"מ 2469/12 מורים ברמר נ' עיריית תל-אביב יפו.

העונש היחיד שבסמכותה של העירייה להטיל בעניין זה. כמו כן, טענו המשיבים, כי חוק העוזר לא תוקן על מנת להבטיח תחרות הוגנת, אלא למען מטרת חברתית.

בג"ץ קיבל במידה מסוימת את טענת בעלי העתקים הקטנים והוראה לעירייה לתקן את חוק העוזר. אולם בג"ץ לא דן בשאלת הפגיעה בחופש העיסוק ובשוויון הזדמנויות שתחולם כלפי עובדים דתיים בעקבות היתר הפעילות העסיקית בשבת. כמו כן, בעית האכיפה של הרשות המקומית, שאינה יכולה לאכוף את חוק העוזר גם אם זהו רצונם של רוב התושבים, לא נפתרה.

אם כן, החוק העירוני בנוגע לשבת לא ממלא את תכליתו – אם בשל צמצומו על ידי בית המשפט בפסקות שתוארו למעלה, ואם בשל העדר אכיפה וענישה מתאימות. זאת ועוד, קיומו של חוק העוזר לצד חוק שעות עבודה ומנוחה מפריע לאכיפתו. לכאורה, המדינה מעניקה את הסמכות על שמירת השבת לרשות המוניציפלית, אך זו לא ממלאת את תפקידיה – וכן גורמת לכראסום מתחמץ במעמד השבת. ההצעה העולה מניר עמדה זה מבקשת לפתור מצב זה בחקיקה איחודית בנושא השבת.

1.2.3. פסיקה בנוגע לחופש הדת ולזכויות אחירות בנוגע לשבת

בעתירות שונות שהוגשו דין בבית המשפט באיזו בין דתאים לחייבים בשבת, גם במקרים שאינם נוגעים לחוקים הנזכרים. פסיקות בית המשפט מלמדות על גישתו בוינכה על השבת, גישה שלא בהכרח עולה בקנה אחד עם כוונת המחוקק. כמובן, הדבר קשור לכך שאין חקיקה מסודרת לגבי השבת.

לאחר הוראה שר התchromה, יצחק לוי, בשנת 1996, על סגירת כביש בר-אלין לסירוגין בימי השבת, עתרו לבג"ץ ארגונים ויחידים חילוניים. בית המשפט פסק שיש לבטל את הוראה שר התchromה, ולאפשר תנועה בכביש בכל שעות היום גם במהלך השבת. נימוק שופטי דעת הרוב היה בכך שסגירת הכביש פוגעת בחופש התנועה של המיעוט החילוני הגר בשכונה, וכשזכות יסוד זו מתנגשת ברגשות דתיים יש להעדייף את זכות היסוד.¹⁶

פסקה נוספת הקשורה לייחסו של בית המשפט לפגיעה בדתאים, ניתנה בשנת 2001. בג"ץ דחה את עתירתם של תושבי מצפה-כרמים, שדרשו לאסור על הרשות השנייה לשדר בשבת תכנית טלוויזיה שהם לקחו בה חלק. בג"ץ, כאמור, התייר לשדר את התכנית בשבת ופסק כי אין בכך פגיעה בחופש הדת של העותרים – למראות פסקת רbm האומרת שישנו איסור הלכתי להשתתף בתכנית המשודרת בשבת.¹⁷

פסקות אלה מלמדות, בין היתר, גם על ייחסו של בית המשפט לשומרי השבת. בעוד הפגיעה הציבור החילוני – כמשמעותה סבירה ומידתית בסגירת כביש לפרק זמן מוגבל ולא לאורך היום כולם – נחשבת לפגיעה בזכויות יסוד שאין לפגוע בהן, הפגיעה הציבור הדתי אינה פגיעה בזכויות אלא ברגשות בלבד. בהנגדה זו בית המשפט קבע בהכרח את עלילונות החילונים בויכוחים על השבת באופן שלא ניתן לשנותו.

1.2.4. סיכום: ההיבט המשפטי של מעמד השבת

כפי שניתן לסווג את החוקים השונים המסדרים את מעמד השבת להיבט חברתי מחד (חוק שעות עבודה ומנוחה) ולהיבט דתי מאידך (חוקי העזר העירוניים), כך גם ניתן לומר שבית המשפט נוטה יותר לצד בהיבט

¹⁶ בג"ץ 5016/96 חורב ואח' נ' שר התchromה ואח'.

¹⁷ בג"ץ 1514/01 יעקב גור אריה ואח' נ' הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו ואח'.

החברתי של השבת מצד אחד, אך מצד שני פועל לצמצם ולדחוק את ההיבט הדתי הקיים בחקיקה. באופן כללי, לאורך השנים אפשר להציג על מוגמה המצמצמת את תחומה של השבת ומחזקת את זכויות הפרט על חשבונה.

על רקע מוגמה זו מוגשת ההצעה בניר עמדה זה, המבקשת לאוזן בין העקרונות ובין הצרcisים השונים מעמד השבת. כאשר יונח חוק שbat אחיד וכולל, לא יהיה צורך להפריד ולהבדיל בין זכויות הפרט ובין השמירה על המסורת והמצוות היהודי, ובין המטרה החברתית של השבת למטרה הלאומית והתרבותית שלה.

2. פרק ב: עבודה בשבת

2.1. עבודה בשבת - סקירת המצב החוקי-משפטית

2.1.1. המעמד החוקי של העבודה בשבת

החקיקה בנושא העבודה בשבת בישראל מעוגנת בחוק שעוט עבודה ומנוחה, שנחקק בשנת 1951 :

"(א) לפחות שלושים ושש שעות רצופות לשבוע הן המנוחה השבועית של העובד; (ב) המנוחה השבועית הכלול – (1) לגבי יהודי – את יום השבת; (2) לגבי מי שאינו יהודי – את יום השבת או את יום הראשון או את היום השני בשבוע, הכל לפי המקובל עליו ביום המנוחה בשבועית שלו".

לחוק זה ישנו סיג, המאפשר לשר הכלכלה לקבוע חריגים שלהם יותר להעסיק עובדים בשבת, בכפוף לשיקולי בטחון וככללה. המקור השני לאיסור העבודה בשבת הוא חוק לתיקון פקודת הערים (מס' 40), התשנ"א-1990 (הידוע יותר בכינוי חוק ההסכמה), המוניק לעירייה את הסמכות החוקית להגביל את זמני הפתיחה והסגירה של בתיה העסק והמסחר בתחוםה.

יש לציין שמתן הסמכות לעירייה בעניין פתיחת עסקים בשבת, מאפשר לעומד בראשה מרחב תמרון גדול, כיוון שאכיפת החוק העירוני תלולה בו. באופן זה, במקרים רבים קיימת אפשרות סלקטיבית של חוק העוזר, שעל פי רוב אוסר על פתיחת חנויות בשבת. דוגמה למצב עניינים זה ניתנה לאחרונה בדיון בג"ץ לגבי אכיפת חוק העוזר העירוני בשבת בעיר תל-

¹⁸ אביב.

¹⁸ ע"מ 2469/12, מורייס ברמר ואח' נ' עיריית תל אביב-יפו.

מצב עניינים זה, שבו מעמד השבת לא מוסדר בחקיקה מיוחדת, גורם לא אחת לבלבול, לחוסר הבנה ולעתים אף להתנגשויות בין דתיים לחייבים. בפועל, ברשות רבות מתקימת פעילות בניגוד לחוק העוזר כאשר אין אכיפה מצד הרשות המקומית, וכן גם מתקימת פעילות בניגוד לרוח חוק שעות עבודה ומנוחה התשי"א-1951, גם אם באישור השר הממונה.

כפי שנראה להלן, תמונה המצב של השבת בישראל כיום כוללת: הפעלת מרכזי קניות גדולים מחוץ לערים (במקומות כמו שפיים-געש); העסקה עובדים ופעילות שוטפת בחברות מסוימות (על פי היתר מיוחד משך הכללה, כאמור);¹⁹ הפעלת עסקים בעירם, לעיתים תוך השתתפות על ידי הרשות המקומית (כאמור, לאחרונה נושא זה נידון בבג"ץ ביחס לעיריית תל-אביב); בנוסף, פתיחותם של מקומותobilוי שונים נתונה למאבקים בין דתיים לחייבים (במים אלה, למשל, בקשר להפעלת *הסינמה סיטי* בירושלים בעקבות).

תמונה מצב זו מעמידה, הן את החילוניים והן את הדתיים, במצב לא נוח ובחוסר הסכמה. כמו כן, היא מכילה בעיות כמו פגיעה בזכויות עובדים, בשוויון הזדמנויות וכן הלאה.

2.2.1.2. עבודה בשבת: המזיאות בשטח - מי הנפגעים?

מחקר שערך משרד הכלכלה²¹ מלמד כי כ-15% מכלל העובדים במדינת ישראל עובדים בשבת, מתוכם 75% הם יהודים. לעומת זאת, 11.25% מהעובדים היהודים במדינת ישראל עובדים בשבת. מתוך כלל העובדים

¹⁹ שי ניב, 'רוצים להעסק עובדים בשבת?', אתר גלובס, 18.11.2009.

²⁰ רועי ינובסקי, 'פתח או סגור: השופטים ידונו בעtid הסינמה סיטי', אתר *ynet*, 2.10.2013.

²¹ מיכל אלף, *חוק שעות עבודה ומנוחה- שכירים העובדים ביום המנוחה*, ירושלים: משרד התרבות, מינהל מחקר וכלכלה, 2008, עמ' 5.

בשבת, כ-85% ציינו כי הם עובדים ביום מנוחתם לפחות פעמיים בחודש. במחקר דומה שנערך בשנת 2003 נמצאו ממצאים שונים במקצת, אך הדברים אינם משתנים את התמונה בכלל.²²

כמו כן, מרבית המועסקים בשבת (כ-65%) אינם מקבלים יום מנוחה חלופי בקביעות, זאת למרות קביעות החוק הברורות בעניין זה ובסל הkowski לאכוף יום מנוחה שאיננו אחיד.²³ בנוסף, מחקר שערך משרד הכלכלה בשנת 2012 קבע כי לפחות שני שלישים מכלל העובדים בשבת אינם מעוניינים לעבוד ביום זה.²⁴

כפי שנראה להלן, מרבית העובדים בשבת מגיעים מהעשירות הנוכחים והלא משכילים בחברה הישראלית. בנוסף, רובם של המועסקים בשבת הנם נשואים ובעלי משפחות.

כמו כן, בשל העובדה כי הסעיף האוסר עבודה בשבת נחקק כחלק מחוק שעה עבודה ומנוחה, אכיפה החוק מוטלת על מנהל הסדרה ואכיפה השיך למשרד הכלכלה. בשל העובדה כי גם למנהל אסור להעסיק פקחים יהודים בשבת, המנהל מעסיק רק ארבעה פקחים דרוזים²⁵ אשר אמורים על אכיפת החוק. אכיפת התקנות העירוניות, אשר קיימות רק בחלק מן הרשויות,²⁶ מוטלת על פקחי העירייה אשר פעמים רבות מונחים שלא לאכוף את התקנות ואף בהעסקתם בשבת קיימת בעייתיות חוקית.²⁷

²² סיגל שלח, העובדים ביום שבת, שישי וראשון, ירושלים: משרד העבודה, הרשות לתוכנן כח אדם, 2003.

²³ שם, עמ' 6.

²⁴ צאלה קוטלר, 'אלוהים השופינג': השבת - יום הקניות חזק בשבוע', אתר גלובס, 27.12.2012

²⁵ נכון לשנת 2008. על פי הנתונים שהוצגו בפני ועדת ביקורת המדינה, ירושלים, יום שלישי, כ' באדר א', התשס"ח (26 בפברואר, 2008).

²⁶ יניר יגנה, אלי אשכנזי, ניר חסן ואילן ליאור, 'לא רק ת"א: עיריות בכל הארץ לא אוכפות סגירת עסקים בשבת', אתר הארץ, 27.6.2013.

²⁷ אורן פולק, 'בהרצליה מכrichtים את הפקחים לעבוד בשבת', אתר חיפה, 5.8.2010.

2.2. פילוחים שונים של העובדים בשבת

2.2.1. מצבם הסוציאו-אקונומי של המועסקים בשבת

כ-64% מן העובדים בשבת הם בעלי שכר הנמוך משכר המינימום או שווה לו, 26% מתוכם משתכנים שכר בטוח הנמצא בין שכר המינימום לשכר המוצע במשק, ורק 10% מן העובדים בשבת משתכנים מעל המוצע במשק. ב מגזר היהודי הפער גדול עוד יותר, כאשר כ-90% מהעובדים בשבת משתכנים פחות או שווה לשכר המינימום במשק. בהתחשב בכך שהעובדים בשבת עובדים מספר שעות הרבה רב יותר מאשר העובדים במשק ובצירוף העבודה כי השכר בשבת אמר ליהות גבוהה ב- 150% או ב 200% (תלוי במספר השעות), נוכל להיווכח כי שכרם של עובדים אלה נמוך עוד יותר מאשר היה נראה במבט ראשון.

כ-70% מהעובדים בשבת עוסקים בענפי המסחר, האיロוח והאוכל, התchanורה, האחסנה והתקשות, כאשר כ-60% מכלל העובדים בשבת הנם סוכנים, עובדים מקצועיים בתעשייה ועובדים בלתי מקצועיים.²⁸

לסיכום, הנתונים מלמדים כי רובו המוחלט של העובדים בשבת עובדים בדרגות נמוכות, בעבודות צווארן לבן ומשתכנים משכורת הנמוכה מהשכר המוצע במשק ומשכර המינימום או שווה לו.

היותם של רוב העובדים בשבת בלתי מקצועיים או מקצועיים ברמה שאינה אקדמאית, דרגתם הנמוכה במקום העבודה המתבטאת בסוג משלח ידם ובMSCORTם הנמוכה, והעבודה כי רובם אינם מעוניינים לעבוד בשבת,²⁹ מביאות למסקנה כי רובו המוחלט של העובדים בשבת עושה זאת מחותר ברורה: אם מאיומי פיטוריין באם לא יעבדו בשבת ואם בשל הצורך הדוחף בכיסף מחמת מצוקה.

²⁸ אלף (לעל הערה 21), עמ' 11.

²⁹ ינובסקי (לעל הערה 20).

1.2.2.1. מצבם המשפחתי של העובדים בשבת

אחת ממטרותיו של יום מנוחה אחיד לכל העובדים ולכל המערכות, כולל מערכת החינוך, הננו מתן האפשרות לכל אדם לבלוט يوم אחד בשבוע במנוחה בקרוב בן/בת זוגו ובקרב ילדיו. אל מול מטרה זו, ניתן לראות כי רוכם של המועסקים בשבת חיים בזוגיות משותפת (כ-60%) והنم בעלי ילדים הקטנים מגיל 18 (כ-60%).³⁰ כמו כן, רק אצל מייעוטם (בין - 8% ל-10%) גם בן הזוג עובד בשבת.³¹

משמעותם של נתוני אלה הנה כי כמעט שני שלישים מהموظקים יכולים לשמש במחיצת בני זוגם וילדייהם רק פעמיים בחודש וכ-20% מהם אינם יכולים לעשות זאת אף לא פעם אחת בחודש(!).³² כמו כן, ניתן לראות כי לרוב הגורס ש מרביתם של העובדים בשבת הם סטודנטים העובדים בעבודה זמנית כהנסה צדדית אין בסיס נתונים, וכי כשני שלישים מהעובדים בשבת הם בני 35 ומעלה.³³

1.2.2.3. העסקת בני מייעוטים ביום המנוחה

על פי חוק שעות עבודה ומנוחה התשי"א-1951 זכאי כל עובד לקבל يوم מנוחה על פי הנוהג בדתו.³⁴ חזור של נציבות שירות המדינה משנה 2010 מפרט את ימי המנוחה הניתנים לכל עדה:³⁵

³⁰ אלף (לעיל הערה 21), עמ' 7.

³¹ שלח, (לעיל הערה 22), עמ' 8.

³² שם, עמ' 6.

³³ אלף (לעיל הערה 21) עמ' 7.

³⁴ חוק שעות עבודה ומנוחה התשי"א-1951, פרק שלישי, סעיף 7 ב(2).

³⁵ חזור נציבות שירות המדינה בנושא: ימי מנוחה בחו"ל בני האוכלוסייה הערבית, הדורזית והՀ'רקסית ובחגי ישראל, 24.3.2010, סעיף 2.

העדה	יום פנוי	יום מנוחה	שבת	שישי
.1.	יהודי	שבת	שישי	שבת
.2.	מוסלמי	שישי	שבת	שבת
.3.	נוצרי	ראשון	שבת	שבת
.4	דרוזי	שבת	שישי	שבת

למרות האמור בלשון החוק, פעמים רבות בני העדות השונות אינם מקבלים את יום המנוחה המגיע להם, זאת דווקא בשל האפשרות שנייתה להם לבחור את יום המנוחה המועדף עליהם.³⁶ מצד אחד, يوم המנוחה המועדף עליהם לא חופף, בדרך כלל, את יום המנוחה של הציבור היהודי, ומנגד, יש קושי באכיפה ובחינה האם בני העדות שאינם יהודים מקבלים את يوم המנוחה שהם זכאים לו.

מקרה מעין זה ניתן לראות בפסק דין שניtan נגד חברת 'קסטרו' על שהעסיקה שתיעובדoot נוצריות ביום המנוחה המגיעים להן.³⁷

³⁶ מי שאינו יהודי אמור לבחור עם כניסה לעבודה חדשה את יום המנוחה המועדף עליו, זאת לפי הבנה המקובלת של המשפט הבא הלקו מחוק שעות עבודה ומנוחה סעיף 3: "לאבי מי שאינו יהודי - את יום השבת או את יום הראשון הששי בשבוע, הכל לפי המקובל עלייו כיום המנוחה השבועית שלו". וראו גם הבהרה בעניין בחזר נציבות שירות המדינה, המזכיר בהערה הקודמת.

³⁷ אלפי שאול, 'קסטרו: העסקו ללא יום מנוחה במשך שבועות', אתר **tet**, 25.6.2012.

2.3. החלטות המוצעות

בשנים האחרונות הונחו על שולחן הכנסת מספר הצעות חוק בנושא הסדרת מעמד השבת על ידי מספר רב של ח"כים מסווגות שונות, אולם עד עתה טרם אושר חוק כזה.³⁸ מהתוכנותו של החוק, המכונה בדרך כלל "חוק השבת ומועדי ישראל", בטiotות השונות, מתבססת על אמנת גביזון-מדן. האמנה, שפורסמה בשנת 2003, מבקשת להסדיר את ענייני הדת והמדינה בישראל על בסיס הסכמה דתית-חילונית. האמנה מעניקה פרק רחב לנושא השבת, המגבש הסכמה על בסיס הגבלת המסחר והתעשייה ובמקביל פתיחת אתרי בילוי, תרבות ופנאי וכן פעילות מצומצמת של החברה ציבורית.³⁹ מטרתו של החוק שהאמנה מציעה היא לשות לשבת אופי מיוחד, המוגן ב מורשת ההיסטוריה והתרבות של העם היהודי, ומכליל בתוכו מטרות חברתיות. החוק הותווה תוך התחשבות והסכם רחבה בין דתיים וחילוניים, והוא מאפשר לציבור החילוני לנפוש בשבת כראות עיניו, תוך נתינה יומם מנוחה לרוב העובדים היהודים.

2.3.1. תלופה ראשונה: הצעה מרוחיבה

ההצעה חוק יום השבת התשס"ה-2005⁴⁰ התבססה על אמנת גביזון-מדן, וכמו עומד במרכז ההצעה הרעיון העיקרי של הגבלת המסחר והתעשייה ובמקביל פתיחת אתרי בילוי, תרבות ופנאי, אך "נעשו בה שינויים מן

³⁸ ראו: נעמי בלומנטל ועמרם מצנע, **הצעת חוק יום השבת התשס"ה-2005**; גלעד ארדן, זאב אלקין ואלחנן גלזר, **הצעת חוק השבת ומועדי ישראל התשס"ח-2008**; יולי אדלשטיין, **ההצעה חוק השבת ומועדי ישראל התשס"ט-2009**.

³⁹ רות גביזון ויעקב מדן, **מסד לאמנה חברתית חדשה בין שומר מצוות וחופשיים בישראל, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, שבט תשס"ג**, ינואר 2003, עמ' 223-250.

⁴⁰ נעמי בלומנטל ועמרם מצנע, **הצעת חוק יום השבת התשס"ה-2005**.

ההצעה המקורית⁴¹.⁴¹ **השינוי המרכזי שנעשה בהצעת חוק זו** במתן הסמכות לרשות המוניציפאלית להחליט לגבי פтиחת עסקים בשבת:

"ראש רשות מקומית יעניק היתר לפעילות בשבת לגופים הפעילים בתחום הרשות המקומית בראשה הוא עומד, אשר שוכנע כי פעילותם בשבת הנה לטובת הציבור, אינה פוגעת ברגשותיו במידה שאינה עולה על הנדרש; בהיתר שייעניק ראש רשות מקומית לגופים כאמור, יקבעו הסיגים לפעילותם בשבת".⁴²

היתר זה מעמעם את האיסור על פтиחת בנקים, בתי מסחר וככ' בשבת⁴³ שהוזכר בתחילת הצעת החוק, ולמעשה מאפשר לכל רשות מקומית להחליט בעצמה לגבי פтиחת עסקים בשבת. בנוסף, לא ברור מי-Amor לאכוף את החוק, והקנס המוטל על העסקים המפרים חוק זה קטן יחסית ל-10,000 ₪.⁴⁴

2.3.2. חלופה שנייה: הצעה מצמצת

הצעות החוק בנושא יום השבת אשר הוגשו בשנת 2008 ו-2009⁴⁵ שוות, למעט הבדלי נסח קלים.

גם על פי ההצעות חוק אלה, נשמר היסוד הקרקוני של הגבלת המסחר והתעשייה ובמקביל פתיחתatri בילוי, תרבות ופנאי. אך בניגוד להצעה הקודמת, בהצעות חוק אלו לא ניתנה הסמכות לרשות המוניציפאלית להחליט לגבי פתיחת עסקים בשבת והכל-Amor להישמר בכל חלקי הארץ

⁴¹ שם, דברי ההסבר לחוק.

⁴² שם סעיף 3ב', 4ד'.

⁴³ שם סעיף 3א'.

⁴⁴ שם סעיף 7.

⁴⁵ גלעד ארדן, צאב אלקין ואלchan גלזר, **הצעת חוק השבת ומועד ישראל התשס"ח-2008; יולי אדלשטיין, הצעת חוק השבת ומועד ישראל התשס"ט-2009**.

למעט רשות אשר רוב תושביהן אינם יהודים. היתר מסוים שנייה הוא "היתר מיוחד לפעילויות מסחרי" – היתר שיינתן למספר מצומצם ומוגבל של תחנות דלק, בתי מראחת וחנויות מכולות קטנות.⁴⁶ ההיתר נכתב בהגדרות להצעת החוק, אך לא ברור מני החוק למי יינתן ההיתר ועל ידי מי.

בנוסף, הצעת החוק קובעת הליך מוסדר לאכיפת החוק וכנס אשר יהיה שווה לתשואות מן העברה.

⁴⁶ שם, הגדרות, 1.

4.2. המדיניות המוצעת

4.2.4.1. עקרונות המדיניות המוצעת

הנחה היסוד של הצעתנו היא כי לא ניתן להמשיך עם המצב הקיים, הן מבחינה חוקית והן מבחינה מציאותית. המצב החוקי הקיים לא נותן מענה למציאות המשתנה ולא משקף את דעתם של רוב אזרחי המדינה. בנוסף, המחלוקת הקשה סביבו גורמת כי החוק נותר כ'אות מתה' והוא אינו נאכף. המציאות הישראלית, כפי שתוארה בתחילת הפרק, מראה כי הסטטוס-קוו הופר לחולtin וכי המצב האבסורדי שנוצר ביום אינו משרת אף אחת מהקבוצות במדינה.

בהמשך לטיעונים אלו, ניסינו להראות במהלך הפרק כי המשך המצב הנוכחי פוגע קשה בשכבות הכלכליו-אקונומיות הנמוכות בחברה ובאפשרותן למנוחה, לבילוי ולשהיה עם משפחתם. בנוסף, בערים מסוימות נוצר מצב אשר פוגע קשה בעסקים הקטנים והמקומיים ומחזק את הרשותות והתאגידים הגדולים.⁴⁷

גוף ההצעה מבוסס על אמנת גביזון-مدن אשר קובעת בנוגע לעובדה ופתחת עסקים בשבת:

- "(2) משרד ממשלה, מוסדות חינוך, מפעלי תעשייה, בנקים, שירותים ומוסדות מסחריים יהיו סגורים בשבת. איסור זה יחול על אזורים עירוניים כמו גם על קיבוצים, מושבים, או אם הדרך. מפעלים חיוניים, בתים חולים ושירותים חיוניים י��ימו במתכונת שבת, כנהוג היום. (3) זכותו של עובד לשכוח בשבת. זכותו של עובד שאינו יהודי לשכוח ביום המנוחה הדתי שלו. לא יופלה עובד שומר שבת בקבלת מקום עבודה או בקידום בה. בעל עסק עצמאי לא יעסיק עובדים

⁴⁷ כפי שניתן לראות בעיתירה לבג"ץ ע"מ 2469/12, מורים ברמר ואח' נ' עיריית תל אביב-יפו.

שבת. מקומות העבודה הפעילים בשבת יעסיקו אנשים בשבות על בסיס של תורנות, ויאפשרו לשומרי שבת, במידת האפשר, תעסוקה ששכירה גבוהה יותר במשך השבוע. (4) לא יהיה על מסעדות ובתי בילוי לפעול בשבת, בהקפדה על מסגרות של מקום ושל רعش מתאימים. (5) על מספר מוגבל של הנזיות מכללת קטנות, תחנות דלק ובתי מראקחת לא יהיה לפעול בשבת. זיכיון לפועלה בשבת יכול שיינתן על בסיס תורנות, ויונתה באגרה מיוחדת. מסעדות, מזיאונים ומקומות בילוי אחרים הפתוחים בשבת ישטו יום אחר בשבוע. פרטי ההסדרים ייקבעו ויוגדרו בידי ועדת מוסמכת מטעם הרשות המקומית".⁴⁸

בהתאם לעקרונות אלו, הצעתנו תנשה להביא לכך שמהד רוחה של השבת הציבורית תישמר וההעובדים שבאים מרקע סוציאו-אקונומי חלש במדינה לא ייפגעו, ומайдך תינתן לאנשים הרוצים בכך אפשרות לבנות כרצונם ביום השבת. רוב הצעות החוק שהוצעו בשנים האחרונות ניסו אף הן לשמור על רוח זו.

ההצעה מבדילה בין 'בילוי' לבין 'מסחר', הבדלה שאינה פשוטה וזוקקתבירור. מה נכלל בבילוי ומה במסחר? ומדוע יש לעשות הבחנה זו? הרבה יעקב מדין התייחס לכך בדברי ההסבר שלו באמנה:

"היחס בין הערכיהם הנוגדים במסחר שונה מאשר בתחום הביצור. כאן תופסים האינטראסים הכלכליים מקום חשוב ביותר. גורם התחרות והשפעת כוחות השוק יפעלו בדרך הרסנית על מי שייחفوוץ לשומר שבת. כמו כן, בעוד שתפקידו של הבילוי למלא את הזמן הקיים, ולכך תפקיד תחליף בימי החול מוגבל, שהרי עדין נותרה השבת כחלה פנוי, הרי הكنيות מצד עצמו לא נועד בדרך כלל לצורך מלאוי חלל

⁴⁸ גביזון וمدن (לעיל הערה 39), עמ' 16.

הזמן הפנוי אלא לצורך ההזדמנויות והרכישה, וניתן למצוא להן פתרונות של שעות פנאי משותפות למשפחה, שאינן בשבת".⁴⁹

לדבריו, הסיבה לכך שאדם מבצע קניות איננה תלואה בזמן שבו הוא עושה את הקניות, אלא מטרתו היא קנית המוצרים הדורושים לו, וזאת ניתן לעשות בכל יום אחר. לעומת זאת, מטרתו של הבילוי נמצאת בעצם הבילוי עצמו ובזמן שבו הוא מatabase, ולכן אנשים הרוצים בכך, שהוא יותר יותר ביום השבת. כמו כן, הרוב מדן מתיחס לדבריו גם לאופי השונה בין מסחר לבילוי בקשר לכוחות השוק והשפעתם. פרופ' רות גביזון עמדה גם היא על כך: "חלק אחר מכוחה של הבדיקה הוא בכך שפתייחת עסקים יוצרת מסגרת תחרות ותמריצים שונים לחלווטין מלאה של מוסדות בילוי למיניהם".⁵⁰ עם זאת, גביזון טוענת שהביקורת בין בילוי למסחר אינה כה עקרונית:

"כשלעצמו, אין לי מהויבות עקרונית להבנה בין פעילות ציבורית ופעילות של בילוי. תחשתי היא כי זו הבדיקה שנייה לחת לה הצדקה תיאורטית, אבל עיקר כוחה הוא מעשי. חלק מכוחה הוא דווקא בכך שאין בה ממשום נקייה עמדה ערכית מדרגת לפני סוגים שונים של בילוי. קולנוע, הרצאות, קונצרטים ומועדוני לילה, כמו גם פיקניקים בדשא או ימי עיון בסוגיות בוערות – כולם שוויים בפני ההיתר".⁵¹

לטענה, למרות שאין לה מהויבות עקרונית להבנה שבין מסחר ובילוי, מדובר בפשרה ראויה אשר מאפשרת שמירת אורח חיים 'רגיל' בצורה מספקת, ושאינה פוגעת בצורה אנושה בחופש העיסוק מחד, ומשווה אופי מיוחד לשבת מאידך.

⁴⁹ גביזון וمدن (לעיל הערה 39), עמ' 236.

⁵⁰ גביזון וمدن (לעל הערה 39), עמ' 230.

⁵¹ שם, שם.

לטענהנו, ישנן סיבות נוספות להבחנה זו בין בילוי למסחר. ראשית, עבודה בשבת פוגעת קשות בזכותם של אנשים לחופש ולבילוי בחיק משפחתם, צמצום העבודה בשבת ואי הכנסת עסקי המסחר התחרותיים ליום השבת יצמצמו דרסטית את מספרם של האנשים הדרושים לעבודה ביום זה.

שנייה, מטבע הדברים, רבים מהצעירים (15-29) נוטים לעבוד בעבודות הקשורות למקומות בילוי (camelot, פקידים וכו').⁵² הדבר נובע מאופיים של מקומות אלה הפונים בדרך כלל לקהל הצעיר, בשל הסיבה כי רבים מהצעירים לומדים בשבועם בלבד ויכולים לעבוד רק בשבת וכן מכיוון שלרובם של הצעירים אין משפחה וילדים. בשל סיבות אלה, ניתן להעלות על הדעת כי בהעסקת צעירים ביום השבת ישנה הצדקה גבואה יותר מאשר בהעסקת מבוגרים. בנוסף, פעמים רבות מדובר בהעסקה זמנית, דבר המוסיף הצדקה נוספת לאופן העסקה זה.

2.4.2. הצעה מעשית

לאור העקרונות שפורטו לעיל, הצעתנו מבקשת לקבוע כי פתיחת עסקים ועבודה ביום השבת תותר במקומות בילוי ותיאסר במקומות מסחר. הבחנה בין מקומות המסחר למקומות הבילוי תיעשה על פי עקרונות אמנת גביזון-مدن והצעות החוק השונות שהוצעו בנושא. יש להגדיר במדויק מהם המקומות המותרים ומהם המקומות האסורים.

⁵² קשה למצאו נתונים מדויק לגבי טענה זו, זאת מכיוון שבגדירות הלמ"ס ובהגדירות הבינלאומית לא קיימת חלוקה בין עבודה במקומות בילוי לבין עבודה בתחום קמעונאיות. לעומת זאת, ניתן למצוא הד לטענה זו נתונים שאוסף הלמ"ס במפקד האוכלוסין בשנת 2008. על פי נתונים אלה כמחצית מהעובדים במקומות האירוח והאוכל הנם צעירים עד גיל 29. לעומת זאת, בענף הקמעונאות רק שליש מהמעסיקים הנם עד גיל 29. יש לציין כי בהגדירה 'קמעונאות' נכללים גם מוסדות שאנו קוראים להם 'מקומות בילוי' (בתי קולנוע, מועדונים וכו'). בענפים האחרים מספר הצעירים המועסקים נמוך עוד יותר. ראה: לוח 4.5 - מעסיקים בני 15 ומעלה, לפי ענף כלכלי (הסיווג הבינלאומי 3/3.1 ISIC) וקבוצת גיל, מפקד האוכלוסין 2008, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בנוסף, ברשויות שתהיינה מעוניינותו בכך ובשכונתו בעלות אופי חילוני מובהק, תתאפשר פтиיחת חנויות מכללת בשbat בתוונות, בדומה לנעשה בבתי המרകחת. בדומה לכך, יותר פтиיחת תחנות דלק.

5.2. נספח - עמדת הציבור הישראלי לגבי עבודה בשבת

הנתונים על עמדות הציבור הישראלי בנושא העבודה בשבת הנם קוטביים. מחד, 40%-60% מהציבור הישראלי מעוניינים בפתחת בתי עסק בשבת. כך, בסקרים שונים שנערכו מאז שנת 2000 נמנעו 44%,⁵³ 55%,⁵⁴ 58%⁵⁵ ו- 61%⁵⁶ מהציבור הישראלי עם התומכים בפתחת עסקים בשבת.

לעומת זאת, ניתן לראות כי רובם המוחלט של הישראלים (כ-85%)⁵⁷ רואים בשבת יום המוקדש למנוחה ולבילוי עם המשפחה. בפרשנותם למצאי הדוח משנת 2000 טענו חוקריו מרכז גוטמן כי:

"הרושם הכללי המתתקבל הוא שרוב היהודים-הישראלים מעדיפים לשווות בשבת שלהם אופי שקט ומשפחתי, ומקשיים שלשבת הציבורית יהיה צבעון יהודי. ואולם, יחד עם זאת, הם רוצחים שיינטן להם חופש בחירה וכל אופציות הבילוי יעדדו לרשותם".⁵⁸

מנגד, ניתן להסביר את הפער בין הנתונים בכך שרובם של הישראלים אכן אינם מעוניינים לעבוד בשבת,⁵⁹ אך לא מפריע להם שימושו אחר יעשה זאת. חיזוק לטענה זו נמצא במוצאם הסוציאו-אקונומי הנמוך של העובדים בשבת ובבדריו של ראש תכנון, מחקר וכלכלה במשרד הכלכלה, בני פפרמן:

"זו [-אוכלוסייה העובדים בשבת] האוכלוסייה החלשה ביותר מבין השכירים במשק – וגביה היא פוגשת בדיקות הקבוצה החזקה מבין

⁵³ גיאוקרטוגרפיה, *פתחת רשות השוק בשבת*, המכון הישראלי לניהול, 2004.

⁵⁴ גיאוקרטוגרפיה, *תחבורה ופתחת עסקים בשבת*, 2012.

⁵⁵ מרכז גוטמן, *יהודים ישראלים-דילוקן*, המכון הישראלי לדמוקרטיה 2009, עמ' 52.

⁵⁶ מרכז גוטמן, *יהודים ישראלים-דילוקן*, המכון הישראלי לדמוקרטיה וקרן אביחי, 2000.

⁵⁷ כפי שניתן לראות בשני המחקרים של מרכז גוטמן המוזכרים בהערות הקודמות.

⁵⁸ מרכז גוטמן, 2009, שם.

⁵⁹ שם, עמ' 33.

השכירים הבאה לערוך את קניותיה במרכזי המסחר הפתוחים
בשבת".⁶⁰

⁶⁰ דבריו הובאו אצל חיים ביאור, 'שבת ללא הפסקה: אחד מכל חמישה שכירים עובד בשבת', אתר הארץ, 14.3.2005.

3. פרק ג: תחבורה ציבורית בשבת

מבוא

הוVICOH על הפעלת תחבורה ציבורית בשבתו הפך להיות שנים האחרונות לאחד מאבני המחלוקת שבין דתיים לחילונים בישראל. במדינת ישראל, בשונה מהמצב המקובל במדינות העולם המערבי, אין כמעט פעילות של קווי תחבורה ציבורית ביום המנוחה הקבוע בחוק, דבר המעורר את זעםם של אזרחים רבים. ואכן, בשנים האחרונות הועלו על שולחן הכנסת מספר הצעות חוק המבקשות להתריך הפעלת תחבורה ציבורית בשבת במתכונת צו או אחרת.⁶¹ בהמשך למגמה זו, ותוך דיון וביקורת בהצעות השונות, נבקש בפרק זה להציג פתרון לביעות הנוצרות בשל המוגבלות המוטלota על הפעלת התחבורה ציבורית ביום השבת באופן השומר על ייחודה התרבותי והלאומי, ברוח כיווני הפשרה העולים מאמנת גביזון-مدن.

⁶¹ ראו את ההצעות המוזכרות לעיל בהערה 38. בנוסף, בימים אלו עבדת חברת הכנסת קארין אלהרר (יש עתיד) על הצעת חוק חדשה בנושא.

1.3. הסטטוס-קוו, הבעיות והיוזמות המרכזיות

1.3.2.1 סקירת המצב המשפטי והמציאות בשטח

בנושא התהבורה בשבת התקבל בשנותיה הראשונות של המדינה הסדר המבחן באופן חד בין הפרטី לציבורី. לפי ההסדר, הבחירה אם לנסוע בשבת ברכבת פרטី או במוניות מיוחדת (ספיישל) נתונה בידיו של כל אזרח, אך התהבורה הציבורית תושבת ביום זה (למעט הקווים בחיפה).⁶² זהו הסדר הסטטוס-קוו בעניין התהבורה הציבורית בשבת. בנוסף לכך, ישנו ביום בתל אביב מספר קווים שירות עירוניים ובינעירוניים של מוניות שירות הפעילים בשבת,⁶³ ולפי מר יהודה אלבז, לשעבר מנהל אגף התהבורא ציבורית במשרד התהבורה, גם פעילותם הנה במסגרת הסדר הסטטוס-קוו.⁶⁴

במשך שנים רבות הסדר הסטטוס-קוו בנושא הפעלת התהבורה הציבורית בשבת לא בא לידי ביטוי בספר החוקים של מדינת ישראל,⁶⁵ ורק בשנת 1991 תוקנה פקודת התעבורה ונוספה לה התייחסות למוגבלות על הפעלת תהבורא ציבורית בשבת. בסעיף 71 (7א) נכתב: "איסור הפעלת אוטובוס ציבורי ביום המנוחה בקו שירות; לעניין זה יתחשב השר ככל שנייתן במסורת ישראל בכל הנוגע לאיסור תנועת כלי רכב ביום מנוחה". באותה שנה ננוספה גם תקנה 386 לתקנות התעבורה, העוסקת בהגבלה הפעלת של קו שירות ביום מנוחה, ולפיה:

⁶² צבי צמרת, 'רחוב בר-אילן, הקונפליקט ודריכים לפטור אותו', בתור: אורן דרומי (עורר), *שבת אחים – יחס חילוניים-דתיים: עמדות, הצעות, אמנויות, ירושלים: הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה*, 2005, עמ' 234-248.

⁶³ על פי מר משה טיומקין, חבר מועצת עיר בתל אביב. מובא בפרוטוקול מס' 31 מישיבת הנהלת העירייה שהתקיימה ב-05/2012.

⁶⁴ פרוטוקול מס' 766 מישיבת ועדת הכלכלה של הכנסת, מיום שלישי 28/02/2012.

⁶⁵ מאיר בן שחר, 'שבת – סקירת המצב המשפטי', בתור: גביזון וمدنן (לעל הערתה 39), עמ' 239-250.

"(א) הרשות⁶⁶ לא תיתן רישיון קו להפעלת אוטובוס ציבורי בימי מנוחה אלא בקו שירות – (1) המשרת נוסעים לבית חולים; (2) המשרת נוסעים ליישוב ספר; (3) המשרת נוסעים ליישובים שתושביהם אינם יהודים; (4) שהוא חיוני, לדעת הרשות, מבחינה בטחון הציבור; (5) שהוא חיוני, לדעת הרשות, מבחינה קיום שירות תחבורה ציבורית.

(ב) האמור בתקנת משנה (א) לא יחול על קו שירות רצוף שנייתן לגביו רישיון קו לפני יום ט"ו בטבת התשנ"א (1 בינואר 1991); לעניין זה, "קו שירות רצוף" – קו שירות שהרישיון שלו ניתן להפעלו הרצופה ביום המנוחה החל בשעה 13.00 של ערב יום המנוחה".

לאור זאת, טוען מר יהודה אלbez, לשעבר מנהל אגף תחבורה ציבורית במשרד התחבורה, כי כל חריגת מהסתטוס-קו לגביה תחבורה ציבורית בימי מנוחה מנוגדת לחוק. לדבריו, על מנת ששר התחבורה יאשר מתן רישיונות להפעלת תחבורה ציבורית בשבתعليו לשנות את התקנות, דבר הנתונן בסמכותו וכפוף לאישור של ועדת הכלכלה של הכנסת.⁶⁷ עם זאת, שר התחבורה המכחן, חבר הכנסת ישראל כץ (הליכוד), הבHIR בעבר כי לא אפשר כל שינוי בהסדרי התחבורה הציבורית בשבת.⁶⁸

⁶⁶ "רשות' - המפקח על התעבורה, לרבות אדם שאלי העביר המפקח על התעבורה את סמכויותיו, כולל או מקטן" (תקנות התעבורה, סעיף 384).

⁶⁷ פרוטוקול מס' 766 מישיבת ועדת הכלכלה של הכנסת מיום שלishi 28/02/2012.

⁶⁸ שחר ה Zukorin, 'אוטובוסים בשבת – האם צפוי שינוי בכנסת הבאה?', אתר [ynet](#), 15.12.2012. וראו גם: רויטל בלומנפלד ודניאל שמיל, 'ת"א אישרה הפעלת אוטובוסים בשבת: משרד התחבורה: נסרב לבקש', אתר הארץ, 20.2.2012. כמו כן, לאחרונה נשאל השר כץ בנושא במסגרת שאלתא שהגישה חברות הכנסת קארין אלהר (יש עתיד). ראה את תשובתו בדברי הכנסת, חוברת י"ג, ישיבה ק"א, מיום 07/01/2014.

2.1.3. מי נפגע מהגבלת התחכורת הציבורית בשבת?

כלל ההגבלות המוטלות על עבודה בשבת מבוססות על מטרות חברתיות ותרבותיות, והן מבקשות לעצב את יום השבת כיום מנוחה ותרבותם לאומי. למעשה, כל ההסדרים המטילים מגבלות על אזרחי המדינה ביום המנוחה פוגעים בחירותם הפרט. עם זאת, לדעת פרופ' רות גביזון, באופן עקרוני אין בהסדרים אלו בכדי להיות פגיעה בלתי מוצדקת בזכות מסוימת – פרט לנושא התחכורת הציבורית – שכן יש לפגיעה זו הצדקה המבוססת על עקרונות תרבותיים וחברתיים, ואין לראות בה "כפייה דתית" לשמרתה מצוות.⁶⁹ לעומת זאת, ככל הנוגע להגבלת התחכורת הציבורית בשבת רבים כבר העירו על כך שהדבר פוגע ביכולת הנידחות של השכבות החלשות וחסרי הרישויון או הרכב (עניים, קשיישים, צעירים וסטודנטים) וגורם לאי-שוויון בין קבוצת בעלי הרישויון והרכבים לקבוצה חסרי הרישויון ו/או הרכב.

בישראל, בשונה מהמצב במדינות רבות בעולם המערבי, התחכורת הציבורית משמשת בעיקר את חסרי הרכב או הרישויון. לפי מר יהושע (שוקי) כהן, מנכ"ל חברת מתת לתוכנו תחכורת, המחוקרים מראים כי בישראל רק 3%-5% ממי שיש באפשרות לנסוע ברכבת יעדיפו על פניו את האוטובוס,⁷⁰ נתון שמלמד על כך שרוב הנוסעים בתחכורת הציבורית עושים זאת למשעה מחוסר ברורה.⁷¹ נסעים אלו מכונים בעגה המקצועית 'שבויי תחכורת ציבורית'. מה גודלה של קבוצת אוכלוסייה זו? לפי נתוני

⁶⁹ פרופ' רות גביזון, דברי הסבר להצעה בנושא השבת, בתור: גביזון ומדן (עליל הערת 39), עמ' 224-235.

⁷⁰ עמירם ברקת, 'פיתוח: למה מעמד הבניין לא משתמש בתחכורת ציבורית?', אתר **globes**, 28/01/2013.

⁷¹ לאור זאת, לא מפתיע שישעור השימוש בתחכורת ציבורית בשלושת המטרופולינים הגדולים בישראל הוא נמוך באופן יחסית ומגיע לכ-23% בלבד, לעומת שימושו שימוש של 30%-50% במטרופולינים מערביים במדינות אחרות (דו"ח הוועדה לשינוי חברתי כלכלי, שירותים חברתיים - עיקרי המלצות, תחכורת, עמ' 145-149, ספטמבר 2011).

מפקד האוכלוסין האחרון (2008), שיעור משקי הבית ללא רכב בישראל עומד על 38%,⁷² נתון המלמד על כך שלמעלה משליש מהאוכלוסייה בישראל תלוי באופן מוחלט בשירותי התחבורה הציבורית. בנוסף, לפי מחקר שנערך עבור עמותת 'אור ירוזק' בשנת 2010, נמצא כי Über 30% מהציבור כליל התחבורה הציבורית (אוטובוסים או רכבות) משתמשים כאמצעי התחבורה העיקרי שלהם.⁷³ על בסיס נתונים אלו ניתן להעריך כי בישראל שיעורם של 'שבויי התחבורה הציבורית' עומד על כ-40%-30% מכלל האוכלוסייה.

קבוצת 'שבויי התחבורה הציבורית' מורכבת בעיקר מעניים, קשיים, צעירים וסטודנטים אשר אינם רשאים או יכולים להשתמש ברכב פרטי. כמובן, בקרב קבוצה זו ניתן למצוא גם שומרי שבת רבים, וכן אשר מננים את אלו ההערכה היא שקבוצת 'שבויי התחבורה הציבורית' שאינם שומרי שבת מהוות כ-25%-15% מכלל האוכלוסייה בישראל.⁷⁴ Über אלו, השבתה כוללת של התחבורה הציבורית בשבת, כפי שהוא נהוג ביום בישראל, פוגעת באופן קשה ברוחותם. הם מוגבלים ביכולת החנועה שלהם למרחק של הליכה רגלית, דבר המונע מהם השתתפות בפעילויות של בילוי ופנאי כגון מבקרים, ביקור חולים, צפיה באירועי ספורט, משחק בפארקים, ישיבה בבתי קפה וمسעדות, השתתפות באירועי תרבות

⁷² נתוני מפקד האוכלוסין לשנת 2008.

⁷³ מחקר מעקב בנושא שימוש בתחבורה ציבורית, קבוצת גיאוגרפיה עבור עמותת אור ירוזק, יולי 2010. לפי המוחברים, הסקר מהווה מודגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל. פירוט הנתונים: 57% רכב פרטי, 27% אוטובוס, 6% מונית, 3% רכבת, 1% אופניים וקטנוע, 1% אופניים, 6% הליכה ברגל.

⁷⁴ הערכה מבוססת על ניתוח סטטיסטי של ממצאי סקר גוטמן-אביבי לשנת 2009 (לעיל הערכה 55). ניתוח הממצאים מראה ששיעור היהודים חסרי הרכב שאינם שומרי שבת עומד על 8%-12% מכלל האוכלוסייה היהודית, ושיעור היהודים חסרי הרכב התומכים בהפעלת תחבורה ציבורית בשבת עומד על 18% מכלל האוכלוסייה היהודית. לפיכך, בתוספת של 'שבוי' התחבורה הציבורית שאינם יהודים, ניתן להעריך כי שיעור 'שבוי' התחבורה הציבורית שאינם שומרי שבת עומד על 15%-25%. הנתונים באדיבות מרכז גוטמן לסקרים שבמבחן הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר).

וכיווצא בזה.⁷⁵ כך, הגבלת החבורה הציבורית בשบท יוצרת אי-שוויון בנסיבות לפועליות של ביילי ופנאי בין קבוצת בעלי הרכב הפרטி לבין קבוצת חסרי הרישוי ו/או הרכב הפרטי.

בנוסף על הפגיעה בקבוצת אוכלוסייה זו, המצדדים בהפעלת החבורה ציבורית בשบท מצינים פעמים רבות שני נימוקים נוספים לbijוט הగבלות על הפעלת החבורה ציבורית בשบท: צמצום תאונות הדרכים בשבת ופיתוח החבורה בת קיימה.⁷⁶ שני הנימוקים מבוססים למעשה על אותו קו מחשבה, שלפיו אם תופעל החבורה ציבורית ברמה נאותה בשบท יפחח שיעור המשתמשים ברכבים פרטיים (שייעברו לשימוש בחבורה הציבורית), מה שיוביל לצמצום של תאונות הדרכים ולצמצום הפגיעה בסביבה. עם זאת, נראה כי אין בנימוקים אלו בכדי להצדיק הפעלת החבורה ציבורית בשבת, שכן, כאמור לעיל, הנתונים הסטטיסטיים על מדינת ישראל מראים כי על פי רוב אלו שביכולתם לשימוש ברכב פרטי אינם מותרים על כך עבור נסעה זולה יותר בחבורה ציבורית במהלך ימות השבוע, ואין סיבה לצפות כי דזוקא בשבת הם יבחרו לעשות כן.⁷⁷

⁷⁵ האפשרות היחידה של קבוצת אוכלוסייה זו לשתתף בפעולות ביילי ופנאי שאין למרחק הליכה ממוקם מגוריهم היא באמצעות מוניות מיוחדות (ספ"ישל), אך על פי רוב יש לכך עלות גבוהה מדי שהברקי קבוצת אוכלוסייה זוAINS יכולם לעמוד בה. ראייה לכך ניתן למצוא בדו"ח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה המלמד על שיעורי ההוצאה על מוניות מיוחדות (ספ"ישל) בישובים ממצב סוציא-אקונומי נמוך – הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פניה החברה בישראל, דוח מס' 5, חשוון תשע"ג, פרק 6: תחבורה ותאונות דרכים.

⁷⁶ ראה למשל את דבריו של אופק בירנהולץ, י"ר סניף ירושלים של 'התנועה הירוקה', בפרוטוקול מס' 766 מישיבת ועדת הכלכלה של הכנסת מיום שלישי 28/02/2012.

⁷⁷ ראו: מחקר מעקב בנושא שימוש בחבורה ציבורית (לעיל העלה 73), וברקע (לעיל העלה 70). באותו עניין ראו גם את תגובתו של הלל גרשובי ('בניגוד לטענות: קווי הלילה לא מקטינים את הקטל בדרכים', אתר מידה, 1.7.2013) לדוח'ן בשושא קווי הלילה של מרכז המחקר והמידע של הכנסת (יניב רון, הפעלת קווי לילה ובחינת השפעתם על תאונות הדרכים, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מאי 2012).

3.1.3. סקירה הצעות החוק והפעולות למען הפעלת תחבורה ציבורית בשבת

חברי כנסת, חברי מועצות עיר וארגוני מגזר שלישי רבים פעלו בשנים האחרונות למען הפעלת תחבורה ציבורית בשבת. חברי כנסת ממפלגות שונות הנו הינו על שולחן הכנסת הצעות חוק שונות המבקשות להסדיר הפעלת תחבורה ציבורית (במתכונת צו או אחרת), וחברי מועצות עיר הנו עתירות לפני בג"ץ על מנת שיאשר להם הפעלה של תחבורה ציבורית בשבת, בניגוד לעמדת משרד התחבורה שהנגד לבקשתיהם.

הצעות החוק שהוגשו בנושא במהלך העשור האחרון מבקשות לשנות את הסדרי הסטטוס-קוו ולהציג מחדש הסדר חדש להפעלת תחבורה ציבורית בשבת. חברי סיעת מרצ הגישו לאורך השנים סדרת הצעות חוק זהות המבקשות לקבוע כי "על אף האמור בכל דין או הסכם, שירות התחבורה הציבורית יופעל גם ביום המנוחה השבועי", כאשר הם מותירים מקום לשר התחבורה להגביל תנועה של קווים העוברים בשכונות דתיות או לצמצם קווים משיקולי כדאיות.⁷⁸ הצעת חוק נגדית הוגשה בכנסת התשע-עשרה על ידי חבר הכנסת יעקב ליצמן (יהודوت התורה), שבה הוא מציע לעגן בחקיקה את שימור הסטטוס-קוו הקיימים, כך שהנוהג המגביל הפעלת תחבורה ציבורית בשבת יישמר.⁷⁹ ההצעות חוק פשרניות יותר הוגשו על ידי חברי כנסת ממפלגות הליכוד, העבודה והמפד"ל ברוח אמנת גביזון-מדן. בשונה מההצעה המקודמת על ידי חברי סיעת מרצ, ההצעות אלו מבקשות להסדיר את כל ענייני השבת בחקיקה אחת אשר תקיים את כלל הנושאים שבמחלקה. בתחום הפעלת תחבורה ציבורית בשבת נכתב בנוסח שהגיש חבר הכנסת יולי אדלשטיין (הליכוד), כי "תחבורה ציבורית תופעל

⁷⁸ ניצן הורוביץ, הצעת חוק הפעלת תחבורה ציבורית ביום המנוחה השבועי התשע"ג – 2013.

⁷⁹ יעקב ליצמן, הצעת חוק-יסוד: שימור הסטטוס-קוו בישראל התשע"ג-2013.

בשבת במתכונת מיוחדת ומופחתת, חוק שמיירה מרבית על צביוון השבת והגבלה הצורך לubar ב-h⁸⁰, ואילו בנוסח המפורט והמגביל יותר של חבר הכנסת לשעבר זבולון אורלב (המפד"ל) הוצע, כי "לא יתאפשרו הסעות ציבוריות שלא למקוםות תרבות וቢורי. הסעות ציבוריות, לאומיות תרבות וቢורי בלבד, בתחום רשות מקומית שתחפוץ בכך, לא יהיו בכלי רכב שקיבולתם עולה על 12 מקומות, במתכונת שבת, ותוק שמיירה מרבית על צביוון השבת והגבלה הצורך".⁸¹ בנוסף, בימים אלו עובדת חברת הכנסת קארין אלהר (יש עתיד) על הצעת חוק חדשה בנושא, שעניינה העברת סמכות החלטה בנושא הפעלת התאחדות הציבורית בימי המנוחה משר התאחדות לרשות המקומות.⁸²

בנוסף לפועלותם של חברי הכנסת בנושא הפעלת התאחדות הציבורית בשבת, החלו בשנים האחרונות גם מספר חברי מועצה בערים שונות לפעול למען הפעלת תאחדות ציבורית בשבת. דיוונים בנושא התקיימו במספר עיריות באזורי השרון וגוש דן (תל-אביב, הרצליה, כפר סבא ורעננה), וחברי מועצה בעיריות תל אביב והרצליה – שהן עברה החלטה לקדם תאחדות ציבורית בשבת⁸³ – אף הגיעו עתיות לבג"ץ על מנת שיתיר להן הפעלת תאחדות ציבורית בשבת, חרף התנגדותו של משרד התאחדות.⁸⁴ נכוון לימים אלו, נמשכה העתירה שהוגשה על ידי חברי

⁸⁰ יולי אדלשטיין, **הצעת חוק השבת ומועדן ישראל התשס"ט–2009**. הצעת חוק זהה הוגשה שנה קודם לכן על ידי קבוצת חברי הכנסת, וביניהם חבר הכנסת גלעד ארדן (הליכוד) וחבר הכנסת צאב אלקין (הליכוד).

⁸¹ זבולון אורלב, **הצעת חוק יום השבת - יום תרבות ומנוחה התשס"ז-2007**.

⁸² דניאל שמיל, **'הצעת חוק: עיריות יקבעו אם להפעיל בתחומי תאחדות ציבורית בשבת'**, אתר TheMarker, 22.9.2013.

⁸³ תל אביב: פרוטוקול ישיבה מן המניין 49 מתאריך 20/02/2012; פרוטוקול ישיבת הנהלה מס' 31 מתאריך 08/05/2012. הרצליה: פרוטוקול מועצה מן המניין מס' 60 מתאריך 20/03/2012.

⁸⁴ מספרי התקדים: תל אביב – 2278/12; הרצליה – 4494/12.

מועצה העיר של תל אביב, ואילו העתירה של עיריית הרצליה עודנה נמצאת על שולחנו של בג"ץ.

3.2. המדיניות המוצעת

3.2.1. עקרונות המדיניות המוצעת

ההצעה מושתת בראש ובראשונה על ההבנה כי הסדרי הרגולציה הנוכחים בנושא הפעלת התחרורה הציבורית בשבת פוגעים ברווחתם של 'שבויי התחרורה הציבורית' בישראל, אשר מוגבלים מאוד ביכולת התנועה שלהם בשבות. הסדרים אלו מוגבלים, כאמור, על הסדר הסתטוס-קוו, ואנו סבורים כי הגיע העת לפתחם אוטם לדין מחדש בין דתים לחייבים בישראל. באופן ספציפי יותר, ההצעה מושתת על ההסכמתה שהושגו בנושא השבת בין הרבי יעקב מדן ובין פרופ' רות גביזון באמנת גביזון-מדן. במסגרת האמנה נכתב כך בוגע להפעלת התחרורה ציבורית בשבת:

"תאפשר תחרורה ציבורית בשבת בצורה מופחתת ומוגבלת, על מנת לאפשר תנועה לנזקקים לה, ולשמור ככל שניתן על צביונה של השבת בפרהסיה ועל הגבלת הצורך לעובוד בה. תישקל הפעלת התחרורה הציבורית בשבת בידי זכיינים מיוחדים ובאמצעות כלי רכב קטנים (כגון מיניבוסים)".⁸⁵

בהתאם לכך, העיקרון המנחה של ההצעה הינו פיתוח של הסדר התחרורתי אשר יצמצם את מגבלת התנועה המוטלת על 'שבויי התחרורה הציבורית' ביום השבת, הצד שמיירה על צביונה של השבת למרחב הציבורי ועל הגבלת הצורך לעובוד בה. עיקרון זה משותף לכל הצעות החוק שהוצעו בעשור האחרון המתבססות על אמנת גביזון-מדן.

בנוסף, ההצעה לוקחת בחשבון את הדיפרנציאליות של הצריכים והרצונות של תושבי הרשויות המקומיות השונות. נתוני מפקד האוכלוסין האחרון

⁸⁵ גביזון ומדן (לעיל הערה 39), פרק שלישי: השבת, סעיף 6.

(2008) מלמדים על שוניות גבואה בשיעורם של חסרי הרכבים במחוזות הגיאוגרפיים השונים (28% במחוז המרכז לעומת 50% במחוז הדרום⁸⁶), מה שמלמד על הבדלים משמעותיים בין המחוות השונות (וקל וחומר בין הרשוויות המקומיות השונות⁸⁷) בשיעור 'שבויי התchapורה הציבורית'. כמו כן, הרשוויות השונות נבדלות זו מזו בשיעור שמורי השבת מקרוב תושביהן (שאינם זוקקים כלל לתחבורה ציבורית בשבת), וכן בהעדפות התושבים בתחום הפעלת התchapורה הציבורית בשבת. לפיכך, הצעתנו מבקשת להציג מודל שבו יבוטלו מגבלות מסוימות על הפעלתchapורה ציבורית בשבת רק ברשוויות שבהן התושבים זוקקים ורצוים בכך, בדומה להצעותיהם של חבר הכנסת לשעבר זבולון אורלב (המפד"ל) וחברת הכנסת קארין אלהר (יש עתיד). לצד זה, הצעתנו גם מתיחסת בכובד ראש לחשש כי פיתוח מערךchapורה דיפרנציאלי ביום השבת עשוי להביא בטווח הארוך לשינויים דמוגרפיים בחברה הישראלית ולהתכנסות של דתים וחלונים ביישובים ובערים נפרדות.⁸⁸

זאת ועוד, בשל הרצון לגבות מתחוה מוסכם בין חילוניים לדתיים הצעתנו תיתן את הדעת גם להיבטים ההלכתיים של הצעה. היבטים אלו הנם משמעותיים בעיני דתים רבים, וכך בבקשתנו אחר מתחוה מוסכם בין חילוניים לדתיים נתיחס אליהם במשנה חשיבות. זאת בשונה מהצעות חוק רבות שהוגשו בשנים האחרונות, שלא התייחסו להיבטים ההלכתיים של הצעה וכך נתקלו בהתנגדות חריפה של הגורמים הדתיים בכנסת ומחוצה לה.

⁸⁶ פירוט הנתונים: המרכז - 28%, יהודה ושומרון - 35%, חיפה - 37%, תל אביב - 39%, צפון - 39%, ירושלים - 47%, דרום - 50%.

⁸⁷ למשל: יהודים - 5%, הרצליה - 21%, קריית שמונה - 37%, טיביה - 42%, באר שבע - 46%.

⁸⁸ בעניין זה רואו את דבריו של חבר הכנסת אורי אורבך (הבית היהודי), בפrootוקול מס' 766 מישיבת ועדת הכלכלה של הכנסת, מיום שלישי 28/02/2012.

כמו כן, חשוב לציין כי הצעתנו לא מתייחסת להיבטים הקשורים בשמרות זכויותיהם של עובדי התעשייה הציבורית, אשר עלולות להיגע מההסדר המוצע, כיוון שהנושא זכה לכיסוי נרחב במסגרת הפרק הקודם העוסק באופן יסודי בנושא הגבלת העבודה בשבת והשמירה על זכויות העובדים.

3.2.2. ההצעה המعيشית: הפעלה דיפרנציאלית של קווי מוניות שירות בשבתות

לאור העקרונות שתוארו לעיל, הצעתנו המعيشית מבקשת לשנות את ההסדרים הרגולטוריים הקובעים כי התעשייה הציבורית ברחבי הארץ תושבת באופן מוחלט ביום השבת. מתן פתרון הולם לצורכי הנידות של 'שבויי התעשייה הציבורית' מחייב לפתח מחדש את ההסדרים הללו ולעצב אותם מחדש ברוח עקרונות אלו. למעשה, הצעתנו כוללת החייבות לשולשה מרכיבים בהסדרי הרגולציה על הפעלת התעשייה הציבורית בשבת: כל התחבורה הציבורית שתותר הפעלתם בשבת, הפרישה הגיאוגרפית של קווי התחבורה הציבורית שייפעלו בשבת ואופן ניסוח הצעת החוק בנושא. להלן פירוט ההצעה לפי המרכיבים הללו:

א. כל התחבורה הציבורית שתותר הפעלתם בשבת: הצעתנו היא כי החוק החדש ישיר את המגבלות רק על הפעלת כל תחבורה קטנים – מוניות שירות – ולא על כל תחבורה גדולים כאוטובוסים ורכבות, כמו בצעותיהם של חבר הכנסת לשעבר זבולון אורלב (המפד"ל) ושל חבר הכנסת לשעבר מיכאל מלכיאור (מיימד).⁸⁹ לפי ההסדר הנוכחי בענף מוניות השירות, משרד התחבורה מעניק רישיונות לחברות פרטיות להפעלת

⁸⁹ הצעת חוק השבת – יום תרבות ומנוחה התשס"ז-2006 הוגשה במשותף על ידי חברי הכנסת מיכאל מלכיאור (מיימד), נתן שרנסקי (הלייבור), מיכאל איתן (הלייבור), אריה אלדר (האיחוד הלאומי) ושליח ייחמובי'ץ' (העבודה); הצעת חוק יום השבת – יום תרבות ומנוחה התשס"ז-2007 הוגשה על ידי חבר הכנסת זבולון אורלב (המפד"ל).

מונייה שירות, ובhem מוגדר מסלול הקו ואות כמות המוניות המינימאלית והמקסימאלית שתפעלה במסגרת הקו וכן מוגבלות שעות הפעילות של המוניות.⁹⁰ תעריפי הנסיעה במוניות השירות נקבעים על פי צו פיקוח על מצרכים ושירותים. בנוסף, בשונה מענף האוטובוסים, משרד התחבורה אינו מסבסד את ענף מוניות השירות כלל. נכון להיום, פעילותן של מוניות השירות מוגבלת רק לימי החול (למעט מספר קווים בתל אביב), ולפי קטלוג המסלולים שפורסם משרד התחבורה, פעילות כיום בישראל כ-3000-1000 מוניות שירות ברישון.⁹¹ אנו מציעים להרחיב הסדר זה גם לשבותות, ולהתיר בחוק מתן רישיונות להפעלת קווי מוניות שירות גם בשבותות (ברישון נפרד), על פי בקשות שיוגשו למשרד התחבורה על ידי החברות הפרטניות. אפשרויות זו עדיפה על פני אפשרות של מתן היתר להפעלת אוטובוסים בשבת משתי סיבות עיקריות: ראשית, הפעלת מוניות שירות פוגעת פחות בצדיען השבת במרחב הציבורי מאשר הפעלת אוטובוסים, שהרי מדובר בכלי רכב קטנים בעלי נוכחות ונראות נמוכה יותר; שנית, לעובדה כי המדינה לא משתתפת בסבוזן הנסיעות בשבותות (כפי הנהוג בענף מוניות השירות, בשונה מאוטובוסים) יש משמעות רבה מבחינה סמלית והלכתית, והיא אף מאפשרת לראות את הקרבה בין ענף מוניות השירות לענף המוניות המינימאלית (ספיישל), שאינו נתפס כתחבורה ציבורית שפעילותה מוגבלת בשבותות.

ב. הפרישה הגיאוגרפית של קווי התחבורה הציבורית שיפעלו בשבת: כאמור לעיל, ישנה שונות גדולה בין תושבי הרשוויות השונות בשיעור

⁹⁰ אתר משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, נהלים לקבלת רישיונות לקווי שירות במוניות, דברי הסבר על הרפורמה.

⁹¹ משרד התחבורה מגדיר לכל קו מוניות שירות כמות מוניות מינימאלית וכמות מוניות מקסימאלית לנסיעה בקו. לפי חישוב כלל המסלולים המופיעים באתר האינטראקט של המשרד נמצא כי כמות המוניות המינימאלית הכוללת עומדת על 940 מוניות שירות, והכמות המקסימאלית מגיעה ל-2730 מוניות שירות (לא קווי נתב"ג שלא הכתוב באתר מותנים באישור רשות שדות התעופה).

'שבויי התחרורה ציבורית' ובהעדפות החושבים בעניין הפעלה התחרורה ציבורית בשבת. לפיכך, אנו מציעים כי הפעלת תחרורה ציבורית בשטחי רשות מקומית תותנה באישור של חברי המועצה (ברוב קולות) למסלולי היקוים, לשעות הפעולות שלהם ולכמות המינימאלית והמקסימאלית של מוניות שיפעלו בכל קו. ברמה המעשית, משמעות הדבר היא שהחברת מוניות שירות פרטיה שתבקש להפעיל קווי מוניות שירות בשבתו בשטחי רשות מקומית אחת או בשטחן של כמה רשותות מקומיות ת策ר להציג בפני משרד התחרורה את אישור הרשותות המקומיות הרלוונטיות בטרם תקבל את הרישיון להפעלה הקו. עם זאת, לשר התחרורה תינתן אפשרות להגביל את הרישיונות כאשר מדובר בבקשת לקוים העוברים בשכונות שרוב תושביהם דתיים או בשל שיקולים תחרורתיים, וזאת בכפוף לאישור ועדת הכלכלת. העובה כי מדובר בהפעלה דיפרנציאלית של מוניות שירות ולא של אוטובוסים מקטינה את החשש מפני השפעות ארוכות טווח על הרכב האוכלוסייה ברשותות המקומיות השונות, שכן הפעלה של קווי מוניות שירות בשבתו לא צפואה, ככל הנראה, להביא להגירה שלילית ממשמעותית של דתיים מהרשותות המקומיות שיתירו זאת.

ג. אופן ניסוח הצעת החוק בנושא: לאופן ניסוח הצעת החוק אין אמן משמעות מעשית, אך ענייני רבים יש לו משמעות סמלית והלכתית. כך, ניסוח הצעת החוק באופן פוזיטיבי ("תחרורה ציבורית תופעל בשבת") מנסה על חלק מהגורמים הדתיים לתמוך בהצעה, שכן יש בכך תמייה ישירה במעשה שההלהכה היהודית אוסרת בפירוש. מנגד, ניסוח הצעת החוק באופן נגטיבי, המתאר רק את האופנים שבהם תוגבל התחרורה הציבורית בשבת – מתוך הנחה כי כל מה שלא הוגבל מותר הוא – מאפשר ליותר גורמים דתיים לתמוך בהצעה. הבחנה זו נעשתה לראשונה על ידי הרב ישראל רוזן מכון צומת, והוא באה לידי ביטוי בהצעת החוק

של חבר הכנסת לשעבר זבולון אורלב (המפד"ל), שעלייה חתמו מספר רבנים חשובים בציונות הדתית.⁹²

3.2.3 תמצית ההצעה

ההצעה מבקשת לאפשר לרשות מקומית שיחפצו בכך להפעיל קווי מוניות שירות בשבתו בתחוםן. לפי ההצעה, יוחרג ענף מוניות השירות משאר ענפי התחבורה הציבורית שפעילותם מושבתת בשבת. חברות מוניות שירות פרטיות שתרצינה להפעיל קווי מוניות שירות ביום השבת תוכלנה לפנות למשרד התחבורה בבקשת לקבלת רישיון מיוחד להפעלת קוויים ביום השבת, בתנאי שתקבלנה אישור על המסלולים המוצעים של הקווים, על שעות הפעילות שלהם ועל כמות המוניות המינימאלית והמקסימאלית בקוויים מموוצעות הרשוות המקומית שהקוויים עוברים בשטחן. לשר התחבורה ניתנן האפשרות שלא לאשר את הבקשות, רק כאשר המסלולים המוצעים עוברים בשכונות שרוב תושביהן דתיים או בשל שיקולים תחבורתיים, וזאת בכפוף לאישור ועדת הכללה. מעבר להגבלות אלה, כלל הסדרי הרגולציה הנהוגים בענף מוניות השירות בימים החול יתקיימו גם בשבת. בתוך כך, בדומה להסדר המקובל בימים החול, משרד התחבורה לא יבסד את פעילות מוניות השירות ותעריפי הנסיעה במוניות ייקבעו בהתאם לצו פיקוח על מחירי מצרכים ושירותים. כמו כן, משיקולים סמליים והלכתיים, הצעת החוק בנושא תנוסח באופן נגטיבי.

⁹² זבולון אורלב, הצעת חוק יום השבת – יום תרבות ומנוחה התשס"ז-2007. בדברי ההסבר להצעת החוק מצין אורלב כי הצעתו מקובלת על הרב ישראל רוזן, הרב שאר ישוב כהן, הרב יעקב אריאל, הרב צפניה דרורי והרב נחום רבינוביץ'. ראו על כך גם בדבריו של הרב ישראל רוזן המובאים בכתבתו של עידן יוסף, '[תמיכת רבנית אפשרית בחוק השבת הפשרני](#)', אתר News1, ללא ציון תאריך.

4. פרק ד: ההצעה הכלולת

מבוא

ההצעה המוצגת להלן מבטאת את עיקרי הדברים בנוגע להסדרת מעמד השבת בחקיקה, והוא מבוססת על אמנת גביון-مدن, על הצעות חוק שונות שהוצעו בעקבותיה ועל היבטים שונים שעלו בנירע עדמה זה. כדי לפשט את הדברים בחרנו שלא להידרש להגדרות הטכניות והמשפטיות שנדרשות בהצעות חוק, אלא להתרכז בעיקרי הדברים. לכל סעיף בהצעה מוצגים דברי הסבר המבוססים על תמצית הפרקם השונים של נירע עדמה זה.

4.1. סעיף 1 : מעמדה הרשמי של השבת במדינה

- (א) השבת היא יום המנוחה הממלכתי במדינת ישראל.
- (ב) אין לקיים ביום השבת פעילות של מוסדות ממלכתיים.

דברי הסבר: סעיף זה הוא אמנם הצהרתי בלבד, אך יש בו חשיבות רבה משתי סיבות:

ראשית, עד היום לא הוכר בחוק מעמד השבת בצורה מפורשת, אלא רק בפועל בנסיבות חוק שעות עבודה ומנוחה וחוקי העזר העירוניים. אנו רואים חשיבות רבה בכינונו של חוק המבהיר באופן מובהק כי השבת, יום המנוחה במסורת היהודית, הוא יום המנוחה הרשמי והמלךתי במדינת ישראל.

שנית, ההסדרת מעמד השבת בחוק אחיד וככל תביא לכך שלא יהיה יותר מקום להפריד ולהכריע בין זכויות הפרט ובין השמירה על המסורת

והצביון היהודי, ובין המטרה החברתית של השבת למטרה הלאומית והתרבותית שלה, כפי שנעשה לעיתים קרובות בפסיקות בתי המשפט.

4.2. סעיף 2: עבודה בשבת – מסחר וbijoli

(א) אין לקיים בשבת פעילות תעשייה ומסחר, ובתוכו כך ייצור, סחר ומתן שירותים, ובכלל זה פעילותם של מפעלי תעשייה, בנקים, חניות, רשותה הפיצה, קניונים וכיוצא באלה.

(ב) פעילות bijoli, תרבות וbijdu – בכלל זה: מסעדות, בתי bijoli, תיאטראות, בתי קולנוע, מוזיאונים, פארקים וגנים לאומיים וכיוצא באלה – תתאפשר מתוך הקפדה על מסגרות של מקום והגבלת רעש. לא תתאפשר פעילות שכונות עירוניות או ביישובים כפריים או קהילתיים שרוב משמעותם של תושביהם שומרי שבת. גופים שיפעלו בשבת ישבחו يوم אחר בשבוע, שייקבע לפি בחירתם.

(ג) ברשויות שתהיינה מעוניינות בכך ובשכונות בעלות אופי חילוני מובהק, תתאפשר פтиחת חניות מכלת בשבת בתורנות, בדומה לנעשה בבתי המרחץ. בדומה לכך, יותר פтиחת תחנות דלק במקומות הללו.

דברי הסבר: האיסור על קיום פעילות תעשייה ומסחר בשבת מבוסס על הפרק השני בניר העמدة, המציג את הבעיות החברתיות הרבות הכרוכות בעבודה בשבת: כ-15% מהעובדים בישראל מועסקים בשבת ורוכם הגדול יהודים. מרבית המועסקים בשבת אינם מקבלים יום מנוחה חולofi, ולפחות שני שלישים מהם היו מעדיפים שלא לעבוד בשבת. רוכם של העובדים הנם בעלי משפחות המגיעים משכבות סוציאו-אקונומיות חלשות. עם זאת,

אנו מוצאים לנכון להחריג את תחום הבילוי מחוץ לתחומי הצרכנות, וזאת במספר סיבות, שהלן הועלו כבר באמת גביזון-مدن.

1. מטבע הדברים, רבים מהצעירים (15-29) נוטים לעבוד בעבודות הקשורות למקומות ביולי (כמלצרים, פקידים וכו'). הדבר נובע מופיים של מקומות אלה הפונים בדרך כלל לקהל הצעיר, בשל הסיבה כי רבים מהצעירים לומדים בשבוע השבעה ויכולים לעבוד רק בשבת וכן מכיוון שלרובם של הצעירים אין משפחה ולדיים. בשל סיבות אלה, ניתן להעלות על הדעת כי בהעסקת צעירים ביום השבת ישנה הצדקה גבואה יותר מאשר בהעסקת מבוגרים בעלי משפחות. בנוסף, פעמים רבות מדובר בהעסקה זמנית, דבר המוסיף הצדקה נוספת לאופן העסקה זה.
2. בעוד תפקידו של הבילוי למלא את הזמן הקיים, וכך תפקיד תחליףיו בימי החול מוגבל, שהרי עדין נותרה השבת כחלל פנוי, הרי הקניות מצד עצמו לא נועד בדרך כלל לצורך מילוי חלל הזמן הפנוי אלא לצורך ההצטיידות והרכישה, וניתן למצוא להן פתרונות של שעות פנאי משותפות למשפחה, שאיןן בשבת.
- 3.פתיחה עסקים יוצרת תחרות ותמריצים שונים לחלוטין מלבדן של מוסדות ביולי למיניהם. היחס בין הערכיהם הנוגדים במסחר שונה מאשר בתחום הבידור. כאן האינטרסים הכלכליים תופסים מקום חשוב ביותר. גורם התחרות והשפעת כוחות השוק יפעלו בדרך הרסנית על מי שיחפוץ לשמור שבת.
4. ההבחנה בין ביולי למסחר אינה בהכרח עקרונית. מדובר בפשרה רואיה אשר מאפשרת שמירת אורח חיים 'רגיל' בצורה מספקת (עboro החילוניים), ושאינה פוגעת בצורה אנושה בחופש העיסוק מחד ומשווה אופי מיוחד לשבתマイיך.

4.3. סעיף 3: חופש התנועה ותחבורה ציבורית

(א) אין לפגוע בחופש התנועה בשבת. עם זאת, בשכונות עירוניות או בישובים כפריים או קהילתיים שרוב משמעותי של תושביהם שומרי שבת, יכול שנתיibi תנועה מקומיים ייסגרו למשך השבת, או שעות מסויימות בשבת.

(ב) לא יתאפשר מעבר של הסעות ציבוריות בשבת בשכונות שרוב תושביהן דתיים. הסעות ציבוריות בתחומי רשות מקומית שתחפוץ לא תהיינה בכל רכב שקיבולתם עולה על 12 מקומות, במתכונת שבת ותוק שמירה מרבית על צבון השבת.

(ג) שר התחבורה יקבע תקנות להנפקת רישיונות בעניין. ההחלטה בנושא בהסכמה הרשוויות המקומיות הרלוונטיות.

דברי הסבר: סעיף זה מבוסס על הפרק השלישי של ניר העמדה, ומטרתו לאפשר תחבורה ציבורית בשבת עבור "שבויי התחבורה הציבורית" – חסרי הרכבם שנידחות נפגעת בשבת באופן משמעותי. מנגד, ההצעה מבקשת לעשות זאת תוך פגיעה מינימאלית ב.toolboxן השבת, וזאת באמצעות שלושה היבטים שונים:

1. ההצעה קובעת כי בשכונות שרוב תושביהן דתיים לא יתאפשר מעבר של תחבורה ציבורית בשבת.

2. ההצעה קובעת כי התחבורה הציבורית תופעל באמצעות מוניות שירות ולא באמצעות אוטובוסים. שני יתרונות בדבר:

ראשית, הפעלת מוניות שירות פוגעת פחות באיכות השירות למרחב הציבורי מאשר הפעלת אוטובוסים, שהרי מדובר בכל רכב קטן בעל נוכחות ונראות נמוכה יותר.

שנית, בשונה מענפי האוטובוסים, על אף שענפי מוניות השירות נמצאים בפיקוח של משרד התחבורה הוא אינו מסובסד כלל על ידי המדינה. לעומת זאת כיוון המדינה לא משתתפת בסבוזן הנשיועות בשבות יש ממשמעות רבה מבחינה סמלית והלכתית, והיא אף מאפשרת לראות את הקרבה בין ענף מוניות השירות לענף המוניות המיוחדות (ספיישל), שאינו נתפס כתחבורה ציבורית שפעילותה מוגבלת בשבות.

3. הצעת החוק אינה מצינית במפורש כי התחבורה הציבורית בשבת מותרת, אלא מצינית זאת באופן נגטיבי, המתאר את האופנים שבהם תוגבל התחבורה הציבורית בשבת בלבד, מתוך הנחה כי כל מה שלא הוגבל – מותר. כך גם נעשה בסעיף הקודם בנוגע לפעולות תרבות, בילוי, ובידור בשבת. ניסוח ההצעה באופן זה אין אמן ממשמעות מעשית, אך בעיני רבים יש לו ממשמעות סמלית והלכתית. כך, ניסוח ההצעה החוק באופן פוזיטיבי ("תחבורה ציבורית תופעל בשבת") מקשה על חלק מהגורמים הדתיים לתמוך בהצעה, שכן יש בכך תמייהה ישירה במעשה אותו ההלכה היהודית אוסרת בפירוש. מנגד, ניסוח ההצעה החוק באופן נגטיבי, המתאר את האופנים שבהם תוגבל התחבורה הציבורית בשבת בלבד מאפשר ליותר גורמים דתיים לתמוך בהצעה. הבדיקה זו נעשתה לראשונה על ידי הרב ישראלי רוזן מכון צומת, והוא באה לידי ביטוי בהצעת החוק של חבר הכנסת לשעבר זבולון אורלב (המפד"ל), שעליה חתמו מספר רבנים חשובים בציונות הדתית.

ביבליוגרפיה

ספרות מחקרית

- אללה מסע: רשות מסע הרבנים מחברי הוועידה פרנקפורט : הרע"ו אליאש, ייחיאל אהרון, מעשה הבא בחזון, תל-אביב : מרכז אל-צור, 1983 אלפסי, מיכל, חוק שעות עבודה ומנוחה- שכיריהם העובדים ביום המנוחה, ירושלים : משרד התחמ"ת, מינהל מחקר וכלכלה, 2008**
- בלויא, הרב משה, יסודות לחוקה במדינת היהודית', בתוך : פנהס צמיר- וולמן (עורך), בעיות המדינה בישראל, יבנה : קובץ אקדמי דתי, ניסן תש"ט 1949, כרך ג**
- גביזון, רות ומדן, יעקב, מסד לאמונה חברתית חדשה בין שומרי מצוות וחופשיים בישראל, ירושלים : המכון הישראלי לדמוקרטיה, שבט תשס"ג, ינואר 2003**
- גיאוקרטוגרפיה, פתיחה רשות השיווק בשבת, המכון הישראלי לניהול, 2004**
- גיאוקרטוגרפיה, תחבורה ופתחת עסקים בשבת, 2012**
- דו"ח הוועדה לשינוי חברותי כלכלי, שירותים חברותיים - עיקרי המלצות, תחבורה, ספטמבר 2011**
- הכהן, אביעד, 'מדינת ישראל, כאן מקום קדוש: עיצוב 'רשות' רבים יהודית' במדינת ישראל', בתוך: מרדכי בראון וצבי צמרת (עורכים), שני עברי הגשר: דת ומדינה בראשית דרכה של ישראל, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2002**

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פני החברה בישראל, דוח מס' 5, חשוון תשע"ג, פרק 6

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי 2009

חשביה, אריה, אם ועיר : 120 הימים הראשונות, תל-אביב : מלוא, 1998

לוֹז, אהוד, מקבילים נפגשים, תל-אביב : עם עובד, 1985

**מחקר מעקב בנושא שימוש בתחום ציבורית, קבוצת גיאוגרפיה
עברו עמותת אור יrock, يولי 2010**

מרכז גוטמן, יהודים ישראלים-דיוקן, המכון הישראלי לדמוקרטיה 2009

**מרכז גוטמן, יהודים ישראלים-דיוקן, המכון הישראלי לדמוקרטיה וקרן
אビיחי, 2000**

**סמט, משה, החדש אסור מן התורה: פרקים בתולדות האורתודוקסיה, פרק
שנים עשר: 'הكونפליקט על מיסוד ערכי היהדות במדינת ישראל',
ירושלים: הוצאה משותפת למרכז דינור לחקיר תולדות ישראל ולהוצאה
כרמל, 2005**

**פרידמן, מנחם, זאללה תולדות הסטטוס קוו: דת ומדינה בישראל', בתוך:
ורדה פילובסקי (עורכת), **המעבר מישוב למדינה: רציפות ותמורות**, חיפה:
אוניב' חיפה, 1990**

**צמרת, צבי, 'רחוב בר-אילן, הקונפליקט ודריכים לפתרור אותו', בתוך: אורי
דרומי (עורך), **שבת אחים – יחסינו-דתיים: עמדות, הצעות,
אמנות**, ירושלים: הוצאה המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2005**

**רונן, יניב, הפעלת קוויليلת ובחינת השפעתם על תאונות הדרכים, מרכז
המחקר והמידע של הכנסת, מאי 2012**

שלח, סיגל, **העובדים ביום שבת, שישי וראשון, ירושלים: משרד העבודה,
הרשות לתוכנון כח אדם, 2003**

18/28 Attorney General v. Altshuler, PLR (Palestine Law Reports) 283, p. 148

ספרות משפטית/חקיקה/פרוטוקולים

אדלשטיין, يول, הצעת חוק השבת ומועד ישראלי התשס"ט-2009
 אורלב, זבולון, הצעת חוק יום השבת - יום תרבות ומנוחה התשס"ז-2007
 ארدن, גלעד, אלקין, זאב וגלאזר, אלחנן הצעת חוק השבת ומועד ישראלי
 התשס"ח-2008

בג"ץ 5016/96 חורב ואה' נ' שר התחבורה ואה'
 בג"ץ 1514/01 יעקב גור אריה ואה' נ' הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו
 ואה'
 בג"ץ 287/69, שמחה מירון נ' שר העבודה.

בג"ץ 5073/91 תאטראות ישראל נ' עיריית נתניה
 בלומנטל, נעמי ומצנע, עמרם, הצעת חוק יום השבת התשס"ה-2005
 דב"ע 97/14-8 מדינת ישראל נ' גוד נייט סנטר
 דברי הכנסת, חברה י"ג, ישיבה ק"א, מיום 07/01/2014
 הורוביין, ניצן, הצעת חוק הפעלת תחבורה ציבורית ביום המנוחה השבועי
 התשע"ג-2013

הסכם קוואליציוני לכנסת העשיירת, ד' באב תשמ"א 4.8.1981
 חוזר נציגות שירות המדינה בנושא: **ימי מנוחה בחגי בני האוכלוסייה
 הערבית, הדרוזית והצ'רקסית ובחגי ישראל, 24.3.2010**

חוק שעות עבודה ומנוחה התשי"א-1951

לייצמן, יעקב, הצעת חוק-יסוד: שימור הסטטוס-קוו בישראל התשע"ג-

2013

מלכיאור, מיכאל, שרנסקי, נתן, איתן, מיכאל, אלדד, אריה ויחימוביץ',

שלוי, הצעת חוק השבת - יום תרבות ומנוחה התשס"ו-2006

ע"מ 12/2469 מורייס ברמר נ' עיריית תל-אביב יפו

ע"מ 12/2469, מורייס ברמר ואח' נ' עיריית תל אביב-יפו

ע"פ (ארצ) 2/99 מדינת ישראל נ' קיבוץ צרעה אגודה שיתופית

פרוטוקול מס' 766 מישיבת ועדת הכלכלת של הכנסת מיום שלישי

28/02/2012

תב"ע נ"ז/78-7

תב"ע (י-ם) פ/ 1043/98

ת"פ (י-ם) 3471/87 מדינת ישראל נ' קפלן

מתוך התקשרות

ביאור, חיים, 'שבת ללא הפסקה: אחד מכל חמישה שכירים עובד בשבת',

אתר הארץ, 14.3.2005

בלומנפלד, רויטל ושמיל, דניאל, 'ת"א אישרה הפעלת אוטובוסים בשבת;

משרד התחבורה: נסרב לבקשת', אתר הארץ, 20.2.2012

ברקת, עמירם, 'ניתוח: למה מעמד הביניים לא משתמש בתחבורה

. ציבורית? ', אתר גלובס, 28/01/2013

גרשוני, הלל, 'בניגוד לטענות: קווי הלילה לא מקטינים את הקטל

בדרכיהם', אתר מידת, 1.7.2013

ה Zukorzn, שחר, 'אוטובוסים בשבת – האם צפוי שינוי בכנסת הבאה?',

אתר ynet, 15.12.2012

יוסף, עידן, 'המיכה רבנית אפשרית בחוק השבת הפשרני', אתר News1,

לא ציון תאריך

יגנה, יניר, אשכנזי, אלி, חסונ, ניר וליאור, אילן, 'לא רק ת"א: עיריות בכל

הארץ לא אוכפות סגירת עסקים בשבת', אתר הארץ, 27.6.2013

ינובסקי, רועי, 'פתח או סגור: השופטים ידונו בעתיד הסינמה סיטי', אתר

ynet, 2.10.2013

ניב, שי, 'רוצחים להעסיק עובדים בשבת?', אתר גלובס, 18.11.2009

קוטלר, צאלח, 'אלוהי השופינג: השבת - יום הקניות החזק בשבוע', אתר

גלובס, 27.12.2012

פולק, אורית, 'בהרצליה מכריחים את הפקחים לעבוד בשבת', אתר כיפה,

5.8.2010

שאולי, אלפי, 'קסטרו: הוועקו ללא יום מנוחה במשך שבועות', אתר

ynet, 25.6.2012

שמיל, דניאל, 'הצעת חוק: עיריות יקבעו אם להפעיל בתחום תחבורה

ציבורית בשבת', אתר TheMarker, 22.9.2013

Similarly, it is suggested that there be no affirmative provision for operation of public transit on the Sabbath; rather, the law should state what transportation is prohibited, thus, in effect, allowing that which is not expressly forbidden. It is suggested that the same sort of wording apply to entertainment, leisure, and cultural activities as well. Wording any law in the affirmative ("Public transportation will operate on the Sabbath") will make it unnecessarily difficult for many of the religious elements to support the proposal, for it would entail direct approval of an act expressly forbidden by halacha. We therefore recommend that any law be worded only in the negative. This distinction was first made by Rabbi Yisrael Rozen of the Zomet Institute and was used in a law proposed by former MK Zvulun Orlev (Mafdal), endorsed by a number of prominent Religious Zionist rabbis.

The fourth and final section presents the general proposal we seek together with explanations and support based on the findings in the previous three sections.

seeks appropriate compromise which allows a sufficient "normal" lifestyle without mortally injuring either freedom of employment or the special nature of the Sabbath.

The third section deals with the operation of public transportation on the Sabbath and the implications of the status-quo for those wholly dependent on public transit, those people who cannot move about without public transportation. This group is mainly composed of people from the weaker socio-economic groups, including young people and students. A complete cessation of public transit on the Sabbath would severely impair their ability to travel on the Sabbath and would create inequity of access to places of entertainment, dividing those with licenses and cars from those without licenses or cars.

Therefore this section proposes a limited form of public transportation on the Sabbath based on shared taxis run by interested municipalities. It would run on a Sabbath schedule and would strive to preserve the Sabbath character to the greatest degree possible. Suggesting that transit take the form of shared taxi services and not buses is based on two attempts to lessen the impact on the character of the Sabbath:

First, the use of shared taxis causes less harm to the character of the Sabbath in the public sphere than does the use of buses, for they are smaller and less conspicuous vehicles. Second, unlike buses, shared taxis are regulated by the Ministry of Transportation but not subsidized by the state. Keeping the state from subsidizing public transportation on the Sabbath has great symbolic and halachic value and allows those so interested to draw a parallel between shared taxis and private cabs, which have never been seen as a form of public transportation to be prohibited on the Sabbath.

have families and come from the weaker socio-economic groups.

The solution proposed in this section would establish in law that industry and commerce, including factories, banking, stores, distributors, and malls, should not open on the Sabbath. However, we recommend allowing entertainment, leisure, and cultural venues such as restaurants, theaters, museums and the like, to open in neighborhoods and towns without a significant majority of Sabbath observers so long as they follow existing rules of location and noise limitation.

We find that there are a number of justifications for the division between commerce and entertainment. First, by its nature the entertainment and leisure industry employs a great number of young people in temporary jobs. In contrast, industry and commerce tend to employ older people who have spouses and children and who stay at their places of employment for many years. Second, entertainment is meant to fill free time and so is of limited appeal during the workweek and of greater appeal on the Sabbath, when people have free time. Commerce, on the other hand, was not meant to fill free time but to allow for the purchase and acquisition of goods. These functions can be filled during family time over the course of the week and need not take place on the Sabbath. Third, opening places of business on the Sabbath creates a different atmosphere of competition and balance of incentives than does opening places of entertainment and leisure. The opposing considerations in commerce are different than those in the realm of entertainment. In commerce the forces are more competitive and market forces will wreck havoc on anyone who wishes to remain Sabbath-observant.

In any case, the conceptual distinction between entertainment and commerce does not have to be absolute. The proposal

despite active protests by observant circles. Similarly, in violation of the status-quo, traffic through religious neighborhoods on the Sabbath was ruled by the Supreme Court (in a decision on the Bar Ilan Street controversy) to be a necessary condition for the secular minority's freedom of movement.

This section also shows the legal and judicial status of the Sabbath and the trend towards weakening and narrowing the Sabbath's sphere of influence, as reflected in legal rulings. The various laws about the status of the Sabbath are divided into those with a social aspect (such as the law regulating work and rest hours) and those focusing on the religious aspect (municipal laws). An analysis of the various rulings on the matter of the Sabbath shows that the courts tend to favor the social aspect of the Sabbath and work to suppress the religious aspects which have found expression in existing laws. In general, one can point to a trend toward reducing the influence of the Sabbath and strengthening individual rights at the Sabbath's expense.

This section explains the need for a clear and uniform law which will regulate the status of the Sabbath in Israel.

The second section deals with the issue of work on the Sabbath and shows that Israelis are employed to work on the Sabbath in major shopping centers outside urban areas (such as Shefayim-Ga'ash), both in industry, and in commerce.

This situation leads to a host of social problems: 15% of all workers in Israel are employed on the Sabbath and most of them are Jewish. Most of those who work on the Sabbath do not get an alternate day off, and at least two-thirds of them would prefer not to work on the Sabbath. Most of the workers

Abstract

The Israeli Sabbath – a proposal for normalizing the status of the Sabbath in Israel in keeping with the Gavison-Medan Covenant

The debate over the status of the Sabbath has been raging in Israel since the advent of Zionism. The first Zionist settlements in Israel debated the nature of public observance of the Sabbath. Central to the debate was a vision of the public space in the renewed Jewish community and the Sabbath served as an important and concrete symbol. The battle over the Sabbath atmosphere has continued until today, and no proposed formula for respecting the Sabbath in the public domain has gained general acceptance.

In recent years many attempts have been made to reach such an agreement and to word a law which will structure and formulate the status of the Sabbath as a day of rest. Such a formulation would benefit the public and would protect the unique character of the State of Israel as a Jewish state. The attempt which achieved the widest acceptance was that of Prof. Ruth Gavison and Rabbi Yaakov Medan, whose Gavison-Medan Covenant was published in 2003.

This position paper will provide an overview of the status of the Sabbath in Israel, 2014. With this status in focus, we will propose a law to normalize the public character of the Sabbath consistent with the terms of the Gavison-Medan Covenant.

The first section of the position paper surveys the history of the Sabbath in Israel, concentrating on the erosion in its status over time. Since the 80s the status of the Sabbath has slowly been reduced within the cities, and in the 90s many urban shopping centers and malls started opening their doors on the Sabbath

המכון לאסטרטגיה ציונית הוא גוף עצמאי הפעיל למען שמרות צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל על פי עקרונות מגילת העצמאות.

המכון פועל לשמרות זכויות האדם במדינת ישראל ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.

המכון פועל למען הידוק הקשר בין היהודי התפוצות למדינת ישראל על פי ערכי הציונות. המכון עוסק בעריכת מחקרים, כתיבת תכניות והagation, הדרכת מנהיגים צעירים, ייזום כינוסים, סמינרים, סיורים ופעילות אחרות למען חיזוקה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

The Institute for Zionist Strategies is an independent non-partisan organization dedicated to the preservation of the Jewish and democratic character of the state of Israel, according to the principles of Israel's Declaration of Independence.

The Institute strives to promote human rights within Israel in the spirit of the principles of freedom, justice, integrity, and peace as prescribed by the Jewish Heritage.

The Institute strives to fortify the bond between the Jews in the Diaspora and the state of Israel, according to the values of Zionism.

The Institute engages in research, formulation and advancement of programs, training of young leadership, organization of policy conferences, seminars, and field study missions, and in other activities to strengthen the State of Israel as the National Homeland of the Jewish People.

רחוב המלך ג'ורג' 58, מיקוד : 9426223 ירושלים
58 King George St., 9426223 Jerusalem
Tel. +972 2 581 7196; Fax: +972 2 532 2422
info@izs.org.il; www.izs.org.il

© All rights Reserved to The Institute for Zionist Strategies
King George Street 58, Jerusalem 912623
Tel: 02-5817196
info@izs.org.il

Printed in Israel 2014

The Israeli Sabbath

Nadav Eliash, Aviad Hominer, Eyal
Berger, Ariel Finkelstain

"The Golden Mean" Project

June 2013
Tamuz 5773